

RANA (1686) *sb f*

rana (1685), **rena** (1); rana : rena *ZapWar* (214:1).

ran- (w tym 13 r. błędne znakowanie), rân; e z tekstu nieoznaczającego pochyleń; końcowe a jasne.

sg *N* rana (84). ◇ *G* rany (163). ◇ *D* ranie (10). ◇ *A* ranę (339) [w tym zapisy: -e (10), -ą (7), -a (4)].
◇ *I* raną (20). ◇ *L* ranie (31). ◇ *pl N* rany (52). ◇ *G* rân (298), r(e)n (1); rân : r(e)n *ZapWar* (114:1);
~ rân (136), rân (5) *ZapWar* (5), r(a)n (157). ◇ *D* ranâm (12), ran(o)m (4); -âm *BierEz*, *FalZioł* (4),
TarDuch (2); -(o)m *SkarJedn*, *LatHar*; -âm : -(o)m *SienLek* (4:1), *RejPos* (1:1); ~ -âm (6), -(a)m (6).
◇ *A* rany (556). ◇ *I* ranami (21), rany (4) *SkarŻyw* (4); -ami (16), -(a)mi (5). ◇ *L* ranach (69); -ach
(28), -äch (13), -(a)ch (28); -ach *OpecŻywPrzedm*, *Mącz* (3), *OrzQuin* (2), *HistRzym*, *GórnRozm*,
SarnStat (15), *PowodPr*; -äch *LubPs*, *BielKron*, *RejPos* (3), *RejZwierc*; -ach : -äch *UstPraw* (2:1),
SienLek (2:6). ◇ sg *G a. pl A* rany (3). ◇ *du G (cum nm)* ranu (16) *ZapWar* 1504 nr 1958, 1505 nr
2003, 1508 nr 2048, 1509 nr 2058, 2068, 1513 nr 2146, 1518 nr 2205, 1520 nr 2258 [2 r.], 1521 nr
2270, 2272, 1527 nr 2380, 1531 nr 2433, 1532 nr 2440, 1533 nr 2528, 1537 nr 2570. ◇ *A (cum nm)*
ranie (3) *ZapWar* 1527 nr 2378, *StrykKron* 602 [2 r.].

Sł stp: rana, rena, *Cn* notuje, *Linde XVI* (dwa z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. *Krwawiące i/lub jąttrzące (czasem tylko posiniałe lub podbiegłe krwią) miejsce na ciele, powstałe wskutek uderzenia, cięcia lub innego urazu, także wskutek procesów chorobowych (głównie wewnątrz ciała); też stygmat; vulnus Mymer¹, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, Calep, JanStat, Cn; plaga Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, JanStat, Cn; cicatrix Mącz, Cn (1670) : ZapWar 1510 nr 2077; [Bóg ustanowił:] Gdyby kogo [pszczoła] wkąsiła/ Ządło w ranie oftawiła: Swym gárdłem go zápłaciła *BierEz Lv*; *A [lew kolcem]* w nogę sie bárzo zákłół/ *Z* ktorey rány miał wielki bol. [...] Páterz widząc on iego bol/ Szydłem [puchłą ranę przekłół: *Y* wżytkę ropę wypuścił *BierEz Q3v*, *M4v*; [*Jezus:*] Widziś ninié wśytko ciało moje bytz zdrowé/ ale iutro vrzyś tyfiätz/ ffeftz fet/ ffeftzdziefiätz ij ffeftz ranami v flupa bytz zranioné. *OpecŻyw [79]v*; *O* fynu moy mily/ ij zám ia na to cie porodziła/ ijżbych cie między dwiema lotroma vkrzyżowaného ij rán napelnioného widziła? *OpecŻyw* 151, 129, 135, 146, 146v; *ForCnR D2v*; *Mymer¹* 40; Też blizny ktore zoftaią po ranach namazuy thim fokiem [z trędownika]/ zrownaią sie s ciałem. *FalZioł I 54c*; Sok Rzeżuchy [...] na miełtce od węża wkąhłzone przyłożony/ iad wyciąga z rany *FalZioł I 90b*; fiftułę vlecza fok tego ziela wpufłczony w ranę. *FalZioł I 102c*; Theż woda tego Kołmaczku [...] rany czyłci y mięło w nich narałczła *FalZioł I 114a*; Mocz pokrzywy ielth czyniacza rany *FalZioł I 152*; Też gdy y kogo człowiek wkąfi/ warzone Mięło wołowe na ranę barzo dobre ielst. *FalZioł IV 5c*; Gdy iego [*echynusa*] skorę [pali czyłcie/ tedy ten popioł fypać na rany zapłowane/ á niedopułci ranie sie rozłzerzać. *FalZioł IV 34c*; [*by wydostać płód*] nachyliwłzy vmarłą/ bok iey lewy prołtą raną rozproć y otworzyć *FalZioł V 34v*; wnet ręka puchnie/ z bolełcią wrzod sie potym czyni/ za kthorem ropa z rany: plynie *FalZioł V 58v*; [*lekarstwa*] Na rany ktore przychodzą z złych krołt/ iako z francze. *FalZioł V 74v*; by theż na wietłze rany miał na głębiey w gardle/ gdzie iedno ta wodka zalięże/ tedy sie barzo richłto zgoij. *FalZioł V 91v*; *Cicatriłans*. Ielst lekarłstwo ktore wyłulza ranę/ y też ktore czyni na ranie skorkę *FalZioł V 100v*; Wezmi Iaskru á zetrzy gi/ przylož gdzie chczelś á przepali ciało aż rana będzie. *FalZioł V 102v*; załłoñ ranę aby tam do niey niczego nie napadało. Pothym wezmi rzełpiku/ vwarz gi w winie/ á tym winem*

wymyway ranę *FalZioł* V 111; Przeciw wodzie wranie: którą zową glitwaßer *FalZioł* V 117, *c [2 r.], *f, *2c, *3a, d (188); tedy [*Pauzaniasz*] zebrał rotę nan [*na króla Filipa*] y vderzył, á fmiertelnie ięgo wielkimi ranami zranił *BielŻyw* 147, 105; *GlabGad* A7v, C5; *RejPs* 187; *LibLeg* 11/156v; *RejKup* t7; *GroicPorz* k4; Lewą ręką ięlá gwość/ á prawą kowálłki młoth/ y zábiłá Sifarę/ łukáiąc miełcá ránie w głowie ięgo *Leop Iudic* 5/26, *Lev* 1/14[15]; *RejZwierz* 24, 120; tám ránion [*Aleksander*] łtrzałá/ która ráná tak go bárzo bolálá/ przeto mowił. [...] *BielKron* 126; iż on [*Skanderbeg*] tak w wielkich potrzebách bywáiąc/ zádney rány ná łwym cíele niemiał/ tylko rámię łłuczone *BielKron* 258v; A w onym godowániu przywodá dzieięć álbo młodzieńcá/ obrzeżá łkorę ná członku rodzącym/ łolá ranę záłypá *BielKron* 260, 15v, 56v, 57v, 101v, 126 (16); Cicatrix, Blyzná/ Dęga. Szram Známię gdzie byłá ráná. *Mącz* 52d; Subest intra cutem vulnus, łeft pod skorá ráná. *Mącz* 431b, 106d, 232c, 267b, 302c [2 r.], 407a (12); Thym wšzyłtkim ładzelom przyrodzony łeft łmród/ s kąd łye téz więc robaki w ránie zámnazáią *SienLek* 131; Klędy łye przyda iż łye komu głowá łłucze álbo mu kijem zbijá á rány niemáłz/ ma lékarz pobaczyć *SienLek* 145v; Przeto naylepiey [*zawiązowác*] chułtá łniáná/ táko łzyroká/ iżby obá brzegi rány záłtąpiłá *SienLek* 146v; ięfli łye złępia ráná á nieiáko nádyma/ tegóz przyłóż co y pierwey. Ale ięfliłye ciężzko zápali/ á niechce łye zráłtác/ tedyć dopiero ciepłá wodá wymywać. *SienLek* 147; Albo zmaczay chłéb w oney krwi/ która z rány idzie/ á rzuc go płu/ ięflić go zie/ niebył cí ón wšćiekły który cíe vkáślił *SienLek* 151; od thákiego oleiu nárałtáią rány/ á iátryć łye im nieda. *SienLek* 161; Odmiękczánie ran twárdo zápuchłých *SienLek* S[ss]3v; Ránom krew łtánowić/ 1.144.b.) Ránam máści y oleie iáko czynić *SienLek* S[ss]4-S[ss]4v, 74, 120v, 121, 121v [3 r.], 127 [3 r.] (111); *GórnDworz* H7, S8v, T; *HistRzym* 117; *RejPos* 118, 207v; Ryczerz boiowy bárzo łnádnie między łtáremi bliznámi nowá ranę łćirpieć może. *RejZwierz* 153; *BielSpr* 1v; [*Menelaus*] wystrzelili łszczep i uderzył Parisa prawie na tarcz, [...] A ten sie nazad cofnáł i został bez rany. *KochMon* 31; *WujJud* 89; *BudBib* 4.Reg 8/29, 9/15; którą [*broniał*] łeft łtráłzny wšzytkim łáściádom: grozi ránámi/ á odpowieda komu chce. *ModrzBaz* 32; Den pfeil ausziehen. Wyiáć broń z rány. Extrahere sagittam de vulnere. *Calag* 121a, 132b, 497a; *KochPs* 101; iuz dziś ná zakonná ranę [*tj. obrzezanie*] Pan zako^{nv} młode cíáło łwe wydáie: ktore dorolłe ná łrogie męki y łmierć wjđác zá nas raczył *SkarŻyw* 1; kazał go potym y želázámi łftremi tárgác/ y grzbiet ięgo rány/ łrogiemi z orány był *SkarŻyw* 483, 29 [2 r.], 99, 101, 152, 319 (11); Iáciem Kryłtus zbáwićiel wybrány/ ogládayćie w moim cíele rány/ iákoć czerwone/ w wielki piátek ná krzyżu łzczynione. *MWilkHist* Lv; áz z przygody pod nim Koń wielá ran vkłoty/ y vłtrzelány/ vpadł. *StryjKron* 220; *CzechEp* 218; *WerGość* 252 [2 r.]; *PudłFr* 52; *Calep* 811a [2 r.], 1147b [2 r.]; miecz w kárku vtopił/ [...] Wypáđło z wielkiéy rány krwi wielkość/ łmierć zá tem *GórnTroas* 74; *WyprPl* C2; *LatHar* 262, 587; *RybGęśli* B2; iż ręká ná obronę głowy rádá ranę y vćięćie cíerpi: áby wšzytko cíáło nie vmieráło. *SkarKazSej* 669b; Iáko łerce z namnieyłzey rány łmierć przynoši: tak namnieyłze wiáry vłzczerbienie wiáre Kátholická zábiya *SkarKazSej* 675b.

rana czego [= *co jest zranione*] (7): Ropa nadnie vrinála w vrinie widziana Znamionuie rany nyrek albo mechierza albo wátroby *FalZioł* V 9, I 10b, 18d, V 87v, 116; *RejPos* 118; Abo ięfli rękę moię Włóżę/ w boku ięgo ránę. Tożbych iuz dopiero wierzył Iż tu Pan y miłtrz v was był. *MWilkHist* L2.

rana czego [= *od czego*] (2): Proch téz z głowy pliey łpaloney na ranę vkáłżenia plá pomaga *FalZioł* IV 6c, IV 33b.

rana czego [= *będąca czym*] (2): tedy [wosk] na wżytki rany wrzodow wnątrzných: pomaga. *FalZioł* IV 28b, I 40a.

rana (uczyniona a. ktora bywa) od czego (żywotne) (5): [popiół z pokrzyw] na tę ranę ktora bywa od pfa wćiekłe⁸⁰ ielt barzo dobry *FalZioł* I 152b; przepalay [żelazem] ony rany od pfa, á toć pomoże. *FalZioł* V 109, IV 33b [3 r.].

rana od czego [= *czym zadana*] (1): Też fok tego krwawnikn [!] goij y fpaia rany lieczone od żelaza *FalZioł* I 20d.

rana (ktora bywa) z czego [jako skutek toczącego się procesu chorobowego] (14): Robaki wranach z złých krołt zabija. *FalZioł* *2d; Proch paluchowy rany złe s krołt wyfułza załtarzałe/ y czyfci ie *FalZioł* I 63b; Małc na rany ktore bywaią z wrzodow/ a ktore fą trudnego vleczenia/ á połpolicie przychodzą z francze *FalZioł* V 110, †2f, ††2c, ††3b, I 54c, 72a (14).

rana(-y) (ktore bywajq) z czego [= czym spowodowana(-e)] (4): Ranę z vkąłzenia pfa wćiekłego leczy. *FalZioł* [*5]b; Theż kadzidło z wieprzowym fmalczem zmiefzane/ rany kthore bywaią z fpalenia ogniowego wżytecznie goij. *FalZioł* III 33b; Małc [...] na ranę z załtrzenia z kułze. *FalZioł* V 109v, I 64c.

rana z czego [= *czym zadana*] (1): Nie ták był bolem tełkliwym tągány [...] Zmyślny Protheus/ [...] Ani Palámed w rání iádowitey/ Z pierchliwey ftrząły/ ktora zaráziła Ciáło/ á bolem nieznośnym karmiła. *RybGęśli* C4v.

rana(-y) (ktore bywajq) na czym (16): gdyby ktory człowiek albo dziecie miało ranę na pępku/ tho ziele [...] rany barzo mocznie goij *FalZioł* I 111a; Proch Tucijey wyfułza rany ktore bywaią na członku męłkim *FalZioł* III 41d; Rołpadłe rany na wargach y na twarzy [sadło gęsie] goij. *FalZioł* IV 18c, †4e, ++3a, I 26a, 40a, III 2c (12); tąż máścią koniowi ranę ná ięzyku pomázuy áz fye zgoi *SienLek* 169; *RejPos* 309v; *BielSpr* 39 [2 r.].

rana(-y) (ktore bywajq) w czym (43): niechciéy że ielłcze pogrżéłtz ciala fyna mégo/ żetz lie go pirwéy namiluię vmarlégo [...]. Tu pilnie zafie w ręku/ w nogach/ ij w boku rany oględuie *OpecŻyw* 156; *OpecŻywPrzedm* C4; Rany w zadku goij. *FalZioł* ++6e; [opich] rany ktore bywaią wczłonku męłkiem zagaia *FalZioł* I 8a; y też rany w miechierzu y w fubtilnych albo w mnieyfzych ielithach [prześłka] goij *FalZioł* I 35d; rany w wnątrzu goij to picie. *FalZioł* I 55b; Theż rany w płuczach y w ielithach [wódka szalwiowa] goij *FalZioł* II 12b; Gdy [...] vrina fmierdzi. W nyrkach albo w mechierzu rany znamionuie. *FalZioł* V 9, [†]e, †2f, †4d, e, †5b (34); *ZapWar* 1550 nr 2674; *BibRadz Prov* 20/30; ku lékárftwu bárzo fłuży/ pokoy/ á nienarufzáć fye/ á zwłázczá gdy ráná ielth niłka: niethákciem wádzi chodzenie ránam w głowie/ álbo w ręku. *SienLek* 147v; *RejPos* 118, 120v; *MWilkHist* L2; Tym lepfze [bodźca (tj. kolce u ostróg) połamane]/ nietrzebá lie bać w boku o ranę. *WyprPl* A4v; *LatHar* 319.

rana czyja [w tym: *G sb i pron* (26), *pron poss* (16), *ai poss* (5), „*cudza*” (1)] (47): *OpecŻyw* 135 [2 r.]; *OpecŻywSandR nlb* 5; Iezu ktoris po fłowie pokoiu aby zwolennikow wątpienie vpokoił thwoies gim rany ku dotykanu dał. fmi(łuj) lie n(ad nami) *TarDuch* C8, C8v; Pies ięzykiem fwe y czudze rany goij *FalZioł* IV 6b; iż Topazion gdy będzie na ranę człowieczą położon/ tedy krew załthanawia. *FalZioł* IV 58d; *RejKup* k8; *HistAl* F8v; *Leop Luc* 10/34; *RejZwierz* 24v; *BibRadz Luc* 10/34; *OrzRozm*

R4; Sługom iego dano odpowiedź/ áby Alexándrá nie zá krolá ále zá bogá chwalili [...]. A gdy był ftrzałą ránion/ rzekł do íwego przyiacielá iednego/ tá ráná cielefná á nie bořka/ bo mię boli bárzo *BielKron* 125; *RejAp* 105, 111v; *HistRzym* 80v; *RejPos* 121, 161, 207v, 208, 245 (8); *RejZwierc* 49v; Y potymgo bez vžalenia bić ołownemi báfałyki/ y ktemu kopytámi żeláznymi tárgác/ y bláchámi rozpalonemi rány ie^{go} pálic/ y fkorupámi zpieklá krew oćierác kazał. *SkarŻyw* 188, 56, 113, 167, 226; *KochPs* 55; *StryjKron* 607; *Phil* M2; boleść ku boleści przydáli twoim ránom/ gdy cię okrutnie powrozámi rościágnęli/ według dłuęoći y řzerokoći krzyżá twe^{go} *LatHar* 292, 298, 488, 543; *WujNT Luc* 10/34, *Act* 16/33, *Apoc* 13 arg, 13/12; Która [szata] iuż w rány iego ták była wewrżála/ Ze kiedy go zwłóczyli/ znowu fię krew láła *SiebRozmyśl* H2v. Cf »rany Pana Chrystusowe«, »rany Pańskie«.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia sprawcy (1): Gdy też kreta przyłoży na ranę niedzwiadkową [tj. skorpioną]/ iad wyciąga y vzdrawia. *FalZioł* IV 14c.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym część ciała (12): iże mieczyk rany główne goij *FalZioł* I 61a; [kurzej nogi wódka] Naprzeciw zapaleniu wątroby/ y też naprzeciwko ranam ielitowym *FalZioł* II 7a, I 102c, IV 38c; Tá k wypędziłf psie té álbo złé włofy ran nożnych v koniá *SienLek* 175v, 121v, 145v [2 r.], 161v [3 r.], S[ss]4v.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy schorzenia (2): weźmi Zánklu y s korzenim/ á warz w wodźie rzeczney [...]/ á tym rány wymyway/ bądź kiłne álbo inne. *SienLek* 119, 128.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [= jakie zwierzę ma ranę; tu: o koniu] (5): Ná wřelką końfká ránę tákowá máśc przypraw: [...] *SienLek* 185, 185 [2 r.], 185v; Tym Węęrzy rány goiá/ y lámi to wiemy/ Bo rány końskie tłuřty m záfkwárzáć każemy. *WyprPl* C2.

W połączeniach szeregowych (6): Ten plařtr vzdrawia rany/ fiřtuły/ boláčzki/ y inřze wrzody złe. *FalZioł* V 114v, IV 52d; Fomentum [...], Wřiřtko to co ciepłó bywa przikládano ná Wrzód/ ránę/ álbo yáká chorobę dla odelżenia bolu. *Mqcz* 135b; Máśc goiáca ná wřelákie otwory/ rány álbo řadzele *SienLek* 161v; Iáko thedy w ciele człówieczym/ nie tylko widzimy zdrowe członki/ ále też czařem y puchliny/ rány/ wrzody: wřákże [...] *RejPosWiecz*² 92; *Oczko* 28v.

W porównaniach (5): Słowá pochlebcowe řá iáko rány tháiemne/ á wřákoż przenikáią áż do wněřznoći. *BibRadz Prov* 26/22; gdy fię będzie miáło ku pokoiowi/ wnet odnowiá fię [rozřyrki] y práwie ná křtařł ran niedobrze zágoionych/ otworzą fię walki y nienawiřci *LeovPrzep* B4v; Ale dźiřieyřzych czařow/ y ci ktorzi fářř mowiá/ y ktorzi wiedzác że ináčzey ieřł/ drugich kłámřtwu wřy nákłániáią/ ták cięřzko słowem nieprawdy bywáią obráżeni/ iákoby řmiertelná ránę podięli *ModrzBaz* 60v; tám Száry leży zmordowány/ Któręgo bárzięy boli zły řářiad/ niř rány. *KochProp* 9.

W charakterystycznych połączeniach: rana cielesna, dawna, mała (namniejsza) (4), nieczysta, niska, okrutna, opuchła ((ws)puchła, zapuchła) (9), prosta, rozpadła, rozrastająca, skażona (2), sroga, wielka ((na)więřsza) (8), zapsowana, zatwardziála (3), zwarta; rana boku (w boku) (6), na a. w człónku męřkim (męřkiego tajemnego człónku) (7), w dzięřřach (3), w gardle, główna (głowy, na a. w głowie) (13), w jeliřach (jelitowa) (7), na języku, w miechierzu (miechierza) (7), nożna (na nodze, w nogach) (6), w nosie, nyřek (w nyrkach) (2), na pęřku (2), na a. w płucach (4), na podniebieniu, w ręku (ręce) (8), pod skorą, na twarzy (3), w a. na ustach (uřciech) (ust) (8), w uszu (2), na wargach (2), wątroby (2), w wnąřzu (w wněřznořciach, wněřřna) (4), w zadku (2), żořádka, w żyřach suchych (2); rana(-y) boli (boláca) (6),

czynią się (*poczyniły się, uczyniona*) (10), (*wy*)czyści się (*zanieczyszczona*) (4), *działają się, jątrzyły się, są oglądane, roście* (*narastają, zrasta się*) (5), *rozgnija się, rozszerza się, zapali się* (*zapalona*) (3), *zlepia się; ran(y) odmiękczenie* (2), *przyczyniać, umywanie* (*wymywanie*) (2), *wyczyścienie* (3), *wysuszenie* (*zasuszenie*) (2); *z rany bol* (*boleść*) (4); *ranę(-y) (ś)cierpieć* (3), *czuć, (po-, u)czynić* (*czyniący*) (7), (*o*)czyścić (*wyczyści(a)ć, czyściący*) (26), *drażniący, maczać, mazać* (*pomaz(ow)ać, namazować*) (12), (*roz-, z*)miękczyć (*odmiękczać*) (7), *naprawiać* (3), *naraszcząć* (*zraszcząć*) (4), *odwiązać* (2), *odwilżać, oględ(ow)ać* (6), *okaz(ow)ać* (2), (*wy*)płokać (2), *polewać, posypować* (*zasyp(ow)ać*) (7), *potwierdzać, spajać* (18), *spiekać, stulać* (*stulający*) (11), *suszyć* (*wysuszać, wysuszający*) (21), *zakryć* (*odkryć*) (2), *zasłonić, zatkać* (*natkać*) (2), *zatwarzać, z(a)wierać* (4), *zawinąć* (2); *ranami(-y) grozić, nawiedzić* (2), *ubity, zemdlony* (2), *zranić* (*uraniony, zraniony*) (5); *do rany przytknąć, wpuszcząć; około rany chędożyć, namazać* (*pomazować*) (2); *z rany ciec, czyścić* (*wyczyścić*) (3), (*wyn*)iść (3), *płynąć* (*płynący*) (4), *wyciągać* (12), *wygryzać, wyjąć, wyrzucać; na rany(-ę) dobry* (17), *osobny, pomagać* (4), *bańkę postawić, przytknąć, przywiązać* (*przywiązany*) (2), *przywinąć* (*przywijać*) (6), *puścić* (*wpuszczony*) (2), (*na-, po*)sypać (*posypować, wsypyany*) (15), *szkodliwy; o ranę przypawić; w ranę (w)lać* (3), (*na-, w-, za*)sypać (*sypyany*) (7), *wewrzeć, wpoić się, wpuszcząć* (*wpuszczony*) (3), *wtykać* (*natkać, wetknąć*) (5); *po ranie posypować; leżeć w ranach; maść do ran; ranam maści, oleje; maść na rany(-ę)* (21), *olej(ek)* (2), *plast(e)r* (5), *rzecz* (2).

Zwroty: »rany(-ę) goić (*a. zgoić itp.*), *gojący*; *ranie(-am) dać się goić, czynić gojenie; (z)gojenie, dogoić ran(y)* (G); *ran(-a) się (z)goją(-i)* (*a. zagoi się, (za)gojone(-a), niezagojone(-a)*) = *vulnera sanare Calep, Cn; fovere vulnus Mącz; curator vulnerum Calep; cicatricare, conglutinare a. praesanare vulnera; coit a. sanescit cicatrix; consanantur plagae, sanescunt vulnera; obductio cicatricis; obducta cicatrix Cn* [szyk zmienny] (104:3;2:1;12:1;13:2:2): Pół język ma to przyrodzenie/ Ránam czyni rychłe gojenie. *BierEz* I4; *ForCnR* D2; *Rany wnątrz goij. FalZioł* *2c; *ktori proch [ze skórek baniowych] goij rany na członku tajemnym męskim. FalZioł* I 40a; *będziefz załipował onym prochem [z nasienia malonowego] rany złych kroftih, wyfufza ie mocznie y goij. FalZioł* I 40a; *wodna Rzafa ma w łobie cierpienie/ á thak rany y łparzeliny ktore bywaią od goraczey wody: goij y ogień wyciąga FalZioł* I 77b; *Theż ktho by miał ranę á dla wielkiej wilkołci niechciała mu fie zgoić/ łethrzy łkorę Sofnową á załypuy tym prochem/ wyfufzy ią y zgoij barzo dobrze. FalZioł* I 116b; *Theż łok thego ziołka z miódkiem rożanym zmieszany [...] rany ktore pochodzą z wrzodow łmrodliwych goij ropę łnich wyciłciaiącz FalZioł* I 127b; [*podrożenkowa wódka*] *ma w łobie niemałą czierpność/ á dla tego też rany goij/ á zwłafzcza kthore łą w ielitach gdy łnich krew wychodzi. FalZioł* II 10b; *Po zgoieniu rany gdy miąłzły łzram zołtawa: łcieńcza gi FalZioł* III 31b; *Gardła wymywanie łnim [miodem]/ rany czyniącze fie wnim goij. FalZioł* IV 28a; *Gdy kto ma w włciech rany, á pomaże iego łtułtołcia/ przełtanie bol/ y zgoią fie rany. FalZioł* IV 40d; *gdy iuż wynidą z rany chrobaczy/ tedy możefz topolowy łift zielony przyłkadać na ranę/ á pod tym łiftem rana fie zgoij powoli. FalZioł* V 75, ‡4d, e, ‡5b, ++5c, ++6e (105); *GlabGad* C5v [2 r.]; *bom rozumiał zem bez łrogiego káránia niemiał być zá wyłtępki łwoie/ á niezágoione nigdy rány nołić náciele łwoim. RejPs* 58; *RejKup* q5; *RejZwierz* 30; *BibRadz* I 408d *marg*; *Chęururgus, Bárwierz/ Lekarz ktory rány goyi. Mącz* 52a, 135b; *A iefli iefth ciężka niemoc/ przepálíc mu wierzch głowy/ á oney rány długo niegoić/ áż włzytká zła wilkołć*

wynidzie. *SienLek* 52v; to wżyfłtko zmieszawży/ ná řadzele wżelákie řchoway/ bo tá mářc wżelákie rány á owżém zágnilé goi. *SienLek* 128; Ieřt též ořobliwy pořpiech ku goieniu ran/ gdy kto trunki ktemu řlżącć bierze *SienLek* 148, 146v, 147v, 151v, 152 [2 r.], 161v [4 r.], 171; *LeovPrzep* B4v; *RejPos* 327v; *RejZwierc* 27, 85; *BielSpr* 1v, 4; Bo iáko máła ráná ná pocřátku co dzień wżęćřza/ gdy iey nie goiřz rořćie: ták [...] *SkarJedn* 341; *KochFr* 109; *Vulnerarius* – Barwierz, rani goiaci. *Calep* 1147b, 189b, 1147b; *WyprPl* C2.

»rany(-ę) leczyć (*a.* z(a)leczyć, *a.* uleczyć), uzdrawiać (*a.* uzdrowić); rana jest (*a.* może być) uleczona (*a.* zleczona); leczenie, uzdrowienie ran; z ran wyleczony; lekarstwo na rany(-ę)« = *plaga curata PolAnt, Vulg; cicatricem explere, vulnera tractare Mącz; curatio vulnenum JanStat* [szyk zmienny] (31;9;7;2;2;1;8): Chirurgus, eyn wundenartzt Co rány lyeczy, veterinarius, qui veterinorum curam gerit. *Murm* 185; *BartBydg* 28; Z miodem przeřnym zmieszany řok pomagranow/ rany ktore řie w wřciech działaią/ vzdrawia. *FalZioł* III 23a; Zořć kozią křadą na řiřthły z řokiem łuczkwym, Takieř y ine rany bez napuchnienia leczy. *FalZioł* IV 6a, [ř]e, ř2f, ř6c, ++2e, ++3a (31); iáko łákomy Bárwierz mogąc rychło wleczyc ráneř/ gnoi ią/ áby zá dłuřřzym leczeniem/ wżęćřzą zapłáte wżiął. *GroicPorz* ev; *BibRadz Prov* 20/30; *OrzRozm* R4; *BielKron* 93v; *Chęurgia, Náuká* leczenia ran/ álbo teř wrzodów zwierzchnich. *Mącz* 52a, 6d, 304c, 461a; dobrćc též tho lékárřtwo ná ránę co iá pies wkáři. *SienLek* 153, 145, 152v, 185v; ráná iey [bestii] chocia y była řmierthelna była wleczona. *RejAp* 105; z przygody zábieřał mi ten lew kuřaiąc/ á ia zřiadřzy z koniá wżiąłem mu tarn z nogi iego y ránem vzdrowił. *HistRzym* [118]; *BudNT Apoc* 13/3; *Skarřyw* 29, 56, 167, 593; *GórnRozm* E2v; *Phil* K2; iáko ináćřey rány wielkie leczą/ á ináćřey řiřzay řwierzbaiący [...]. *Przeto* [...] *LatHar* 111; *WujNT Apoc* 13 arg, 13/3, 12; *SarnStat* 253.

»lizać (*a.* wylizać) rany(-ę)« [szyk zmienny] (3): *BierEz* I4; Gdy řzczukę inřza řzczuka rani, thedy go [tj. okonia] řzczuka řzuka: aby iey lizał onę ranę/ á tak gdy iá řiře/ tedy řie řichło zagoij *FalZioł* IV 42c; *RejPos* 161.

»odnowić ranę(-y); rany(-a) (*a.* bliźny ran) odnowiły się, była odnowiona« = *refricare vulnus Mącz, Calag; renovare vulnus Calag* [szyk zmienny] (6;3;1): A dlá teřo gwáłtownęgo řerwaniá [korony cierniowej]/ odnowiły řie wřřtyki iego rany/ iakby dopiro mu znowu zadány byly. *Opecřyw* 135, 135, 138; *OpecřywSandR* nlb 5; *BielKron* 56v; *Mącz* 511d; *RejAp* 111v; *Calag* 122b, 132b; Bliźny z nowu mych dawnych ran řye odnowiły *KochPs* 55.

»rany(-ę) opatrzyć; w ranach opatrzować; opatrzenie ran« [szyk zmienny] (4;1;1): *BielKron* 253; *Involucre*, Bárwierska chuffá którey on wżywa gdy kogo w ránách opátrzyye áby řie gołá ręká vrazu nie dotikał. *Mącz* 507b; Gdyř to ieřt obycřay wřřtykřich dobrych lékárřzow/ opátrzywřzy ránę ábo wrzod onego pácientá chorego/ kthorego řie leczyć podiáł/ dawa mu teř potym rádeř/ náukeř/ y plařtry/ czymby potym on człowiek miał řobie dogoić rány one y řwey *RejPos* 327v, 210, 210v; w cudzey Ziemi řadnego ktoby řię náđ nimi zřitował náleřć [chorzy chrześcijanie] niemogli/ zá czym ich wiele od głodu/ y bez opátrzenia ran pomárło *StryjKron* 290.

»ranę oprawić« (1): On ráníony wćiekl zárázem do bálwierzá/ žeby řobie ránę dał opráwić [*vulneris obligandi causa*]. *ModrzBaz* 31.

»ranę(-y) otwierać (*a. otwierać, a. otworzyć*); rana(-y) się otworzyła(-y), otwarta (*a. otworzone*), otworzyste« = *redulcerare Mącz* [szyk zmienny] (4;2:3:1): *OpecŻyw* 141; iż rana nie ma być richło goiona/ ale tak otwarta ma być/ przykładaiącz na nie Atractiwy małci. *FalZioł* V 88v, *4f, I 116c, 145b, 151c, IV 10c; Redulcero, Ránę albo wrzód znowu albo powtore otwarzam. *Mącz* 501b, 205a; podnieśli cię potym z krzyżem wzgóre/ y vpuścili cię zaś ná ziemię/ [...] y oné rány wżyftkie znowu fie otworzyły/ z których krew okrutnie płynęła. *SiebRozmysł* D3v.

»rany(-ę) podjąć (*a. podejmować*), odnieść (*a. odnosić, a. odnaszać*), brać (*a. wziąć*); wzięcie ran« = *vulnera accipere Modrz* [szyk zmienny] (14:5:5;1): wtym na yego myecz rąka łzyą natracziel a wtym raną podyall. *LibMal* 1545/103; *BibRadz Gen* 4/23; więzieniam dla ciebie [*Polska Korono*] cierpiał/ ráním z hárcow odnażał *OrzRozm* R3v, R4; iż niemam całego mieyfcá ná cieie ku wzięciu nowych ran/ áni krwie zbywa coby dáć daley/ dla rzeczy póspolitey Krześciańskiey. *BielKron* 257v; *RejZwierc* 65v; wolę ia łpokoyny żywot domá wieść/ niżli ná Woynie cierpieć nędze/ niewczelność/ śmierć/ ránę podiąć *BielSpr* 28v, 39; Ktorzy pierśiami śwymi/ Nieprzyacielom Pogánłkim od pieráli [...]/ dla miłości oyczyzny śwey rány od nich odnošili. *BiałKaz* L3v; Ale ci potym z łpráwiedliwego łádu Bożego/ ábo rány podeymuią od tych/ z ktoremi czynią: ábo gárdło tráć/ ktore drugim wydrzeć chćieli *ModrzBaz* 62, 60v, 70v, 118v; (*nagł*) O obrzezaniu Pánłkim kazanie [...]. (-) [...] ktore [*ciało małego Jezusa*] [...] dziś ráne [*lege: ranę*]/ iáko práwe/ á nie obłudne ludzkie ciało bierze/ y krew rozlewa. *SkarŻyw* 2, 21, 238, 329; Ian Tarnowłki bramę Sumenłkiego Zamku/ ácz podiął dwie ranie/ wyłiekł. *StryjKron* 602 marg, 602; *KochFr* 94; *GórnRozm* H; *SiebRozmysł* H4v; Gdy [*Eurydyka*] przed gwałtem vchodząc nań [*na węża*] tráfiła nogą/ A w tym zaráz od niego wzięła ranę łrogą. *WitołLut* A4v, A4; *KlonFlis* G4v.

»na ranę(-y) przyłożyć (*a. przykładac, a. kłaść itp.*), przyłożon(y) (*a. przykładan(y) itp.*); w ranę(-y) kłaść (*a. włożyć, a. przykładac*), włożony; do ran kłaść; przyłożyć około rany« = *vulneri imponere Calep* [szyk zmienny] (88:16;11:1;1;1): tę mać przikładay na złe rany gnoište/ człfici/ wyłufza y goij barzo dobrze. *FalZioł* I 108d; Też liłttki [!] tego ziela łtłuczone á z ocztem zmiełzane/ przyłożone na ranę kthora bywa ze wrzodu/ czyłci ie y łtula brzegi. *FalZioł* I 130a; Knot gdy vdziałáł łtey bđły á w ranę wložilz ktoraby fie zwarła: rozłzera [!] ią *FalZioł* I 142b; Paięczyny kiedy na ranę przyložilz, nie dopułci othoku być w ranie *FalZioł* I 149b; Proch Litargirij w ranę wložony/ wyłufza ropę trawiącz ią *FalZioł* III 37c; á potym wezmi chleb ciepły y przylož na ranę y około rany órzodkę/ wynidą włofy na wierzch. *FalZioł* V 75; tę mać może przykładac na włzelkie rany: kthore chce aby mu fie richło zgogily. *FalZioł* V 108; Plałtr barzo dobri na rany cięte. Naprzod wezmi kadzidla aloe [...], vczyn z thego plałtr á przykładay na ranę: gdzieby żyły były przecięte *FalZioł* V 115v, I 6c, 18d, 24c, 29d, 33d (71); Turunda item, Mech z chułti náskrobány któri w rány kłáda aby ná fie ropę z ran wyciągał. *Mącz* 470c, 135b, 195a, 205a, 276a, 289d, 409c; Myłz rozdárta ná ranę przyložona wyciągnie łtrzałę z rány. *SienLek* 150v; zmiełzay to zá rowno z oliwą á z miodem/ przykładayze to ná ranę co ią człowiek vkášil. *SienLek* 151; vczynze sfitek z páczelí/ zmaczay go w tym białku [*jajowym*]/ á przylož ná ranę zá pierwłze wiązání/ potym máść goiączą przykładay *SienLek* 153, 120v, 121v, 127, 145 [2 r.], 145v [2 r.] (39); *Calep* 607a.

»rozciąć ranę« = *zranic* (1): Ten który wzgorę rzuca kámieñ/ ná głowę iego pádnie: á ráná chytra chytre⁸⁰ człowieká rozetnie ránę [*dividet vulnera*]. *Leop Eccli* 27/25[28].

»zada(wa)ć (a. dać, a. podawać), zadający rany(-ę); nadać, zada(wa)nie ran; rany(-a) zadane(-a)« = *infligere vulnus, vulnerare* *Mącz, Calep, JanStat, Cn; plagam imponere* *Vulg, Calep, Cn; inferre vulnus* *Mącz, JanStat, Cn; infligere plagam, impingere vulnus* *Mącz, Cn; sauciare* *Calep, Cn; afficere vulneribus* *Modrz; plagam inferre, vulnus illatum a. inflictum* *JanStat; facere a. imponere vulnus* *Cn* [szyk zmienny] (243:1;1:3;10): yakom ya Nyezabył oparznego [!] maczyeya bratha ych szlugy szwego atho przesz zadanye ran yemv krwavych *ZapWar* 1503 nr 1913; yakom ya nyesbył slachathnego yakuba szamososth anym mv zadal trzech ran yeney krwawey agdwyv synych *ZapWar* 1533 nr 2482, 1502 nr 1906, 1907, 1908, 1909, 1911 (204); *BierEz* Q; *OpecŻyw* 135; gdy mu [*wieprzowi*] za pierwżem razem rany nie zadadzą łmiertelnej miedzi łopatki á ziobra/ [...] *FalZioł* IV 3c; dal mv myeczem raną przełż twarzs y przełż głową, pothem łzyekierka poprawyll, a zadawłfy mv the rany thak ze yulch bill vmarł wono yezyorko y wewliekl *LibMal* 1543/77; *LubPs* hhv; Iáko kthoby komu ránę zádál w głowę/ w twarz/ ná oczu/ ná wřzu/ ná rękach/ w nogi/ ktorým kolwiek obyczáiem/ bądź cięta/ bądź łzytychem/ bądź pchnieniem/ bądź łłuczenim. *GroicPorz* k3, k3, k4; *Leop Luc* 10/30; *BibRadz* 2.*Mach* 14/43; Symoná Hetmáná Ierozolimłkiego po rynku zá łzyię w powrozye wodzono/ zádawáiąc mu rány okrutne áż do łmierci. *BielKron* 147v, 44v, 131, 399v; *KwiatKsiąż* O; *Mącz* 123c, 130c, 275d, 302c, 511d [2 r.]; *HistRzym* 102; nádawłzy mu [*łotrzy wędrowcowi*] ran/ odelżli go nápoły żywego. *RejPos* 208; *BielSpr* 4, 26; *BudBib* 2.*Mach* 14/43; ktorey [*wolności*] wiele ich nieináczey wżywáią/ iedno iáko konie bez wędzidl y munłztukow bijąc ná fię/ zębámi y kopytámi łpolne łobie rány zádawáiąc [*accipientes invicem vulnera*]/ iż potym ku žadnemu Rzeczyłpolitey pożytkowi być niemogá. *ModrzBaz* 71v, 31, 70v, 111; *SkarŻyw* 373; *StryjKron* 300; *GórnRozm* H; *Calep* 244a, 1147b; *KochFrag* 19; *WujNT Luc* 10/30, *Act* 16/23; O ranie rycérzowi álbo łzláchćicowi przez chłopá zádánéy. *SarnStat* 618, 212, 213, 252, 505 [2 r.], 532 (15); Włzytcy/ włzytcy łercá nátrzeć nań [*na lwa*] nie máią/ Tylko mu z dáleká rány podáwáią. *SzarzRyt* C2.

»rany(-ę) zawięz(ow)ać (a. zwięzać, a. obwięzać); rana zawiązana; zawięzowanie rany« = *alligare vulnera* *Vulg, PolAnt; obligare vulnus* *Mącz; vincire vulnus* *Cn* [szyk zmienny] (12;2;2): *BierEz* Q3v; *OpecŻyw* 148v; Y przyłtápiwłfy do niego [*Samarytanin do rannego*]/ zawiázal rány iego/ wlawłfy oleiu y winá *Leop Luc* 10/34 [*przekłád tego samego tekstu: BibRadz, RejPos, WujNT*]; Abowiem rana może być zawiázána y połwarek może byc poiednan *BibRadz Eccli* 27/22, *Luc* 10/34; *BielKron* 93v, 145; *Mącz* 193c; iż ná zawięzowániu rány/ wiele zależy: Przeto naylepiey chułtá łniána/ táko łzyroká/ iżby obá brzegi rány zálłtápiłá *SienLek* 146v, 144v, 146v *margin*, 147 *łp*; *HistRzym* 80v; *RejPos* 208, 210v; *WujNT Luc* 10/34.

Wyrażenia: »chromotna [= powodująca kalectwo] rana« (1): Gdy łie kto s kim połwarzy á vderzy [...]/ á ielli chromotną ránę zada krwawá álbo łiná/ táka mu też ma być oddana. *BielKron* 44v.

»ciężka rana« (3): ták wiele ciężłkich mu ran zádáli [*tot tantisque vulneribus afficere*]/ że w krotkiem czášie z onych ran vmárl. *ModrzBaz* 31; *OrzJan* 135; *KmitaSpit* C3.

»rana głęboka; głębokość rany« = *profunditas vulnerum* *Calep* [szyk 4:3] (5;2): Kadzidló [...] rany głębokie ciálem narálżcza y czyłci zagniłłci gich *FalZioł* I 32d, IV 28c, 38b, V 100; *SienLek* 146v;

Specium – Instrument balwierlii [lege: *balwierski*] ktorim głębokofci rani dofwiatczaia. *Calep* 996b, 997a.

»rana jadowita« (2): Wołowy łoy z Gęlim sadłem [...] na rany iadowite barzo pomaga. *FalZioł* IV 5b; *RybGęśli* C4v.

»rana krwawa, krwią płynąca« = *cruentum vulnus Mącz, JanStat* [szyk 130:16] (145:1): yako yą [...] nyeszbył szlachethney byeathy szony yabrammowey any yey szadł dwanaśczye ran thrzech ran wglowa thrzech wraka krwawych thrzech ran szynych wplyeczy ythrzech krwawych ran wnoga lyewą *ZapWar* 1511 nr 2089, 1502 nr 1907, 1908, 1937, 1503 nr 1913, 1925 (132); Proffia cyā namylofcywłfi panye Iefu krite przefoñ nyefmyerną lafka twoią ktorąfti krolyu nyebyefki wifyal na krzizu [...] fprzeklotim fercem s ftluczonym cyalem s fkrwawimy renamy s fwicyognyonimy czlonky *BierRaj* 21v; *OpecŻyw* 102v; to [tj. *plastr*] gdy na ranę przykłada: vzdrawia rany krwią płynące mocznie *FalZioł* V 115v, *2c, I 59d; *GroicPorz* k3; Od pięty nogi aż do wirzchu głowy nie máłz ná nim zdrowia. Rány krwawe/ śine/ y opuchłe/ nie fą zawiązane ani vleczone lekárftwem/ ani pomázane oleiem. *BielKron* 93v; odwinął fukno s fiebie/ vkazał ciało gołe pełne ran śinych y krwawych/ s przodku y s tyłu od tego komu fie zádłużył. *BielKron* 107; Emplastrum, Yeft máśc/ która bywa przikládána ná otworzifte á krwawe rány. *Mącz* 205a, 6d, 123c; *SarnStat* 616, 1243; *WitosłLut* A4.

»rany Pana Chrystusowe, Boże« = *stygmaty* [szyk 1:1] (1:1): Widzimi fyę zem ya wygrał Zem fyę Franczyffkowi wmoz dał Bo jeden fe tem obranj Ktory nofij Boże raniy *RejKup* v2v; chciałbym widzieć on grob w ktorym leżą one członki [św. *Pawła*]/ w ktorych żył Pan Chryftus/ [...] máiąc ná łobie rány albo znaki ran Pána CHryftułowych. *ReszList* 182.

»rany Pańskie« (1): Po vkrzyżowaniu/ naprzod krzyż podniešiono/ z rozfzerzeniem ran Páńkich w rękách y nogách iego/ y bolefnym wftrzęfieniem ciála iego wfzytkiego *LatHar* 319.

»rana płynąca, wilgotna (a. wilka), ciekąca« [szyk 12:1] (6:4:3): kto ma rany płynące s fwego cziála/ załipuy tym prochem [z *kopru i kosaćca*] *FalZioł* I 7c; proch tego kokornaku albo fmolniku zmiefzay fprochem kofańczowem/ ieft barzo dobry w goieniu ran wilkotnych/ á z bolączek wdziałanych. *FalZioł* I 9d, *5d, I 8a, 14d, 15d, 59a (10); Czyftą ránę po thym poznác/ kiedy czyrwona á niebárzo wilka ani fucha. Ale ktora śina/ przybiélfzym/ błada/ czarna/ thác iefzcze nieczyfta. *SienLek* 147v, 128 [2 r.].

»rana podskorn(i)a« = *krwiatek, wybroczyna* [szyk 1:1] (2): Białek Iaieczny kładą w lekarzftwa nakaźde bolenie gdzie nie trzeba gnoienia. [...] Też na każde rany podfkorne. *FalZioł* IV 20a; *SienLek* 171v.

»przedsobne rany« = *rany zaszczytne, otrzymane w walce, a nie w ucieczce* (1): Adversa vulnera, Obliczne/ albo przedsobne rany. *Mącz* 3d.

»rana sina, modra; siność rany« = *krwiatek, siniec; livor vulneris Vulg; vulnus lividum JanStat* [szyk 87:3] (88:1;1): yakom ya nyeszbył grzegorza Szczodra anym zadal yemv rany szyney gwalthem napleczy yego. *ZapWar* 1502 nr 1933, 1502 nr 1907, nr 1908, nr 1910, nr 1934, 1503 nr 1928 (80); yakofch na them poboyv pyerwfwego yvana Kyczeru fśamego pošla zbytho na kthorem ran modrich yefth zbithich pyethnafczye. *LibLeg* 11/156v; *Leop Prov* 20/30; tedy mi rádžil/ ábym ołowem ná cieie rány śine łobie poczynił/ á potym ie Vrzędowi obwiodł *OrzRozm* E2; *BielKron* 44v, 93v, 107;

Mącz 6d; *KMieciowi zá zádáná ránę síná przez wylania krwie/ lżeść grzywien: [...]* od tego/ który vderzył/ ma bydz dano. *SarnStat* 653; *zádałeś mu gwałtownie trzy rany krwawé/ á dwie síné SarnStat* 1243, 616.

»rany smrodliwe, śmierdzące« [szyk 14:2] (15:1): Gdy go [ziela gruszczycki] przywarzi á tą wodą wymywa rany smrodliwe przyłożywzi do tey wody hałunu/ gnoy z rany wycińcia y smrod odeymuie *FalZioł* I 116d; *KOłaćcowego korzenia wodka [...]* w ranach sprostnych smrodliwych iesth doświadczona ku wymywaniu *FalZioł* II 6c, ¶¶f, I 67c, 76b, II 13c, III 28b (12); *SienLek* 131v, 158 [2 r.], 161v.

»rany stare, zastarzałe« [szyk 7:1] (4:4): I fiftuły ciałem zdrowym narałzcza/ abowiem ma tę włońość iż po niey ciało narałta á zwłałzcza w ranach ftarych *FalZioł* II 4c, I 63b, [115²]b, 116a, IV 53a, 59c, V 101, 106.

»suche rany« = *krwiaki* (2): day to [napar z zioł] pić rannym/ fthłuczonym, z wyfoka vpadłym/ vbitim fuchemi ranami/ albo wżitkim ktorzyby takowemi vrazy byli obciążeni *FalZioł* I 113d, I 116c.

»rana szkodliwa« = *vulnus noxium Modrz* [szyk 9:1] (10): *FalZioł* *2a, I 22d, 25b, V 111, 111v; Bo iáko fá rozmáite rany/ iedny fzkodliwe drugie niezškodliwe/ [...] ták też rozmáita iesth winá zá nie opifána *GroicPorz* k3; *BibRadz 2.Mach* 14/43; *SienLek* 148; *BudBib 2.Mach* 14/43; *ModrzBaz* 20v.

»rana śmiertelna, śmierci« = *lethale a. mortiferum vulnus Mącz, Modrz; plaga mortis PolAnt, Vulg; plaga mortifera Mącz* [szyk 7:5] (10:2): *FalZioł* IV 3c; *Mącz* 189c, 232c, 302c; *RejAp* 105; *BielSpr* 4; Y widzialem iednę z głow iego/ iáko zábitą ná śmierć/ lecz rana śmierci iey zleczoną *BudNT Apoc* 13/3; Onego ránionego wzięto do Bálwierzá/ ále iż niektore rany były w nim śmiertelne/ przeto w mieśiac ábo we dwa vmárł. *ModrzBaz* 70v, 60v; *SkarŻyw* 375; *WujNT Apoc* 13/3, 12.

»rana świeża, nowa« = *crudum vulnus Mącz* [szyk 10:10] (17:3): Krew z ran fwieżych płynąca ftanowi. *FalZioł* ++7f; Małć ktora vzdrawia rany ftare y nowe/ y wrzod: ktori zową Cancer. *FalZioł* V 106, *3d, I 53b, 64c, 79d, [115²]b (16); *Mącz* 69b; *SienLek* 146v [2 r.], 147.

»rana z(a)gniła, gnijąca, plugawa, zapługawiona, gnoista, zapsowana« [szyk 13:5] (7:4:3:2:1:1): Ten plałtr gdy będziesz przykładał na rany głębooko gnijące, goij ie barzo. *FalZioł* I 102d; iże gich [małży] skorupy spalone/ maią mocz wyfułzać rany zapłowane/ ropę dawną ktore barzo płyną á niemogą być wyfułzone *FalZioł* IV 38b; A iestliby rana była nie czyłta/ tho iest zalugawiona/ tedy wezmi oleyku wainłztanowego/ [...] *FalZioł* V 107, ¶¶2f, I 15d, 46c, 67b, c (16); *SienLek* 126; A iáko mądry Cyrulik záplugáwioney rany nie goi áż ią pirwey gryżącemi prochy álbo wodkami wyczyści/ theż ią potym ledá ziołkiem fnádnie zágoić może. *RejZwierc* 85.

»rana zła« [szyk 8:6] (14): Też blaywas ciało rołci wranach złych/ á tak ie goij. *FalZioł* III 36d, ¶¶2e, I 29d, 46c, 59a, 63b (12); powiemci zá pewne iáko fie ciebie żadne želázo nie imie [...]/ kiedy moię kość s czołá mego wyjmiesz á będziesz nołł przy łobie/ nigdy fie złey rany nieboy. *BielKron* 371; odkrywłzy ránę/ bączyc iákicy iest bárwy/ iestli síney/ bládey/ czarney/ álbo rozmáithéy/ znák iż ci zła rana iest: ále biała á czyrwona/ dobra. *SienLek* 147.

~ *Wyrażenia określające rodzaj rany i sposób jej zadania*: »rany bite (a. zbite) [= od bicia, chłosty]« [szyk 5:1] (6): Trzeciye go flvzebnyka drahołła woby rancze ranyono y wlocznyam fłklotho A ran nanyem bythich czterinałczye. *LibLeg* 11/156v, 11/156v [5 r.].

»cięta rana« = *vulnus caesim factum, caesa Cn* [szyk 6:2] (8): *FalZioł* *4f, I 53b, I 140b, V 89, 115v; *GroicPorz* k3; O ránach ciętych álbo rozrażonych iáko ié léczyć/ á naprzod o głównych. *SienLek* 145, 148.

»rana kłota« = *compunctio, punctum vulnus Cn* (4): Plaítr barzo dobri na rany kłote: gdzie knotow ítwiać nie może. *FalZioł* V 97; *LibLeg* 11/156v; *BielKron* 399v; *SienLek* 146v.

»rana mieczowa« (1): Y zwodzi miefzkáiące ná ziemi/ [...] mowiać obywatelom ziemie/ áby czynili obraz beftyey/ ktora ma ránę mieczową [*plagam gladii*]/ y ożyła. *WujNT Apoc* 13/14.

»rana przebita [= *od klucia*]« (1): iefliby była ráná sieczona álbo przebita/ tedy [...] *SienLek* 145v.

»rana sieczona« (6): [*żywica*] Rany fieczone nowe zlepia *FalZioł* III 30c, I 20d, IV 59b; *SienLek* 145v; *BielSpr* 4 [2 r.].

»rana spalona« (1): Y powciąga [*gąbka*] krwie ktora idzie z rany fieczoney/ albo też ípaloney *FalZioł* IV 59b.

»rana (s)tłuczona« = *plaga fuste, saxo inflictia a. ex retuso telo Cn* [szyk 1:1] (2): Aliptes. Latine Unctor [...]. Który ták tłuczone/ syne/ yáko y krwáwe rány leczi álbo máże. *Mącz* 6d; *SienLek* 146 *żp*.

»rana strzelona« (1): Ná ránę głęboką á wąłką/ ítrzeloną álbo kłotą/ białą miętkę z czyfłym miodem/ á z opichem świeżym [...] przykłáday. *SienLek* 146v.

»rana sztychowa« = *compunctio, punctum vulnus Cn* [szyk 1:1] (2): bo to v nich [*Rzymian*] íromotá była rany zádáwác sieczone/ iedno íztychowe/ gdyż ráná sieczona nieśmierthelna bywa/ zwłáfcza przes zbroię álbo páncierz álbo przes puklerze/ íztychowa ráná niezgoioná bywa/ nie oprze íe iey páncierz áni zbroiá *BielSpr* 4.

»rana ukąszona« (1): Też íwieżego łupienia kozia íkora: na ranę vkąszoną od węża: przyłożona/ wyciąga iad. *FalZioł* V 88v. ~

Szeregi: »rana i apertura« (2): Maíc od tegoíz Silueítra/ ktora barzo goij kazdá ranę y aperture *FalZioł* V 107v, V 108.

»blizny(-a), (i) rany(-a)« = *cicatrix et vulnus Modrz* [szyk 4:3] (7): kazdá blizna ij rana [*Zbawiciela*] záíe íe otworzyła/ ij krew obfitá s nich wypłynęła. *OpecŻyw* 141; *FalZioł* IV 13a; [*św. Franciszek*] takiefz miał rány y blizny/ ná cíele íwoim/ iáko y Kryíus Syn Boży. *KrowObr* 144v; Coit *cicatrix*, Zraíta íe ráná/ Blizná. *Mącz* 104d; *SienLek* 158 [2 r.]; Bo to íeít íprofna rzecz/ áby íi/ ktorzi blizny y rány podięli/ ktorzi íię w niebezpieczność śmierci dla oyczyzny wdáli/ niemieli godney męfstwa íwego y cnoty íwey zapláty odnieś *ModrzBaz* 118v.

»bolączka albo rany« (1): [*wywar z ziół*] nawięczy tym kthorzy maią bolączkę albo rany na płuczach/ y wątrobę chorą wípomaga. *FalZioł* I 26a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rana i boleść« (1): Widziís teráz głowę moię rozkoślną bytz/ przez rany ij boleíci/ ale iutro vrzyfís cirijim [!] íklotą *OpecŻyw* [79].

»rany i (albo, to jest) fistuły« [szyk 4:1] (5): Sok tego ziele z blaywafem zmiefzany/ wyfufza fiftuły/ to íeít rany trudne ku zagoieniu *FalZioł* I 150b, I 9d, 108d, IV 12d, 52d. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»(albo) rany a(1)bo gardło [= *śmierć*]« = *vulnera vel vita Modrz* [szyk 1:1] (2): Iuż chłop dla íkory waży íe z Miedzwiadziem lámác/ gárdło álbo ízpethne rány podięć. *RejZwierc* 65v; *ModrzBaz* 62.

»(i) rany i krew« (3): *OpecŻyw* 110; *FalZioł* I 151c; co mi może wczynić ftrách/ bym theż dobrze y rany y krew ná łobie widzyał/ gdy łobie wřpomnię ná łlawę/ ná poćciwość łwoię *RejZwierc* 73v.

»rany albo (i (też)) krosty« [szyk 4:1] (5): Tu małż lekarzłtwa na rany męzkiego tajemnego członku/ Ktore rany albo krofty: połączynie zową Herma. *FalZioł* V 87v, ††3b, I 130a, V 87v; Czemu łlina człowiecza na tczó goi krofty y rany małę. *GlabGad* C5v.

»rana albo plaga« (1): [*młody Rzymianin ćwiczyl u pala*] przyłkákuiąc y odłkákuiąc z boku práwego y lewego/ álbo s przodku ták iákoby mieyfćá nie dał v łiebie ránie álbo pladze/ nieprzyacielowi w potkánium *BielSpr* 4.

»rany(-a) i (albo, teź i) rozpadliny(-a)« [szyk 8:3] (11): Iteź [*rzeźucha*] rany y rołpadliny wněthrzne goij *FalZioł* I 91a; Ta małć nietelko ty rołpadliny, ale theż y każdą inłzą ranę barzo goij. *FalZioł* V 107v, I 25b, 60a [2 r.], 85c, 153d, IV 5b (11).

»rany(-a) i (albo, a takźe i) sadzel(e)« [szyk 5:5] (10): *FalZioł* I 156a, V 108; Tęż y to dobra máć ná ładzele y ná inne rány ćiekącę: Weźmi łádłá węgorzowęgo/ [...] *SienLek* 128; gdy widźiłz zápalenię około rány álbo ładzelá/ tedy [*mać biálq*] ná ćienką chułtkę rozmáz/ á tám gdzie pała około rány przyłkádáy. *SienLek* 163, 118, 128 *marg*, 161v [3 r.], 185v. [*Ponadto w połączyniu szeregowym 1 r.*]

»rany(-a) i sinoć« [szyk 1:1] (2): Sinoć y ráná [*Livores vulneris*] lekárłtwem (łá) ná złęgo *BudBib Prov* 20/30; iedney nocy vkazał mu łię łwięty Sámłon/ y łrodze go vbiczował/ [...] ták było łrogie ono bićie/ iłz rány ná ćiele/ y łinoć trwály *SkarŻyw* 593.

»rany i łłuczenia« (1): [*herba sulonum*] ma mocz ocierać/ czyłćić/ naprawiac rany y łłuczenia z łbicia z obrażenia/ s łtarcia *FalZioł* I 64c.»rany, łzramy« (1): [*ziele jeleni język*] rany/ łzramy łeczy *FalZioł* I 69b.

»(albo) łmierć a(l)bo rany(-a)« [szyk 2:1] (3): gdyź s they [*pychy*] wnet přetknie wzgárdzenie wrołcie/ á z wzgárdzenia łekkie poważenię á zwádá/ á łtąd álbo łmierć álbo rány *RejZwierc* 157v; *SkarŻyw* 113; *LatHar* 115.

»rany(-a), (i, a(l)bo (teź)) wrzod(-y)« = *vulnus, ulcus Cn* [szyk 12:4] (16): Wodka barzo pozyteczna na wyczłńienie ran y wrzodow Kthore łą thrudnego włeczenia, A zwłáłzcza na członku męzkim. Y teź na miełtczoch tajemnych. *FalZioł* II 20b, I 69b, 79b, II 6a, IV 7c, V 29v, 31v; *Mącz* 52a, 102a, 303b [2 r.], 501b; *RejPos* 327v; Abowiem káźda ráná álbo wrzod ktory ná tym mieyfćzu będzie gdzie go oczy nie widáią/ áćz boli/ áćz gi káźdy czuie/ ále wđdy nie ták brzydki iełt y nie ták ohydny iákto ten czo włtáwicznie nań oczy pátrzą. *RejZwierc* 267; *SkarŻyw* 70; w dełperáckich wrzodách ábo ránách/ ładen plałtr iedno ten ktory káła/ nie bywa pozyteczny. *PowodPr* 85. [*Ponadto w połączyniach szeregowych 4 r.*]

Wyrażenia przyimkowe oznaczające przyczynę: »od ran(y)« = *vulnere(-ibus)* *Vulg*, *Mącz*; *ex vulneribus* *Mącz* (13): oth chtorey rany nye Moszye rakam [!] wladacz *ZapWar* 1507 nr 2033; Proch barzo dobrí ku pozywaniu/ gdy od kthorey rany krew łie w kim z łiędzie *FalZioł* V 97; *LibLeg* 11/156v; obročili łie záś łámi ná łie/ y popádáli łámi od zobopolnych ran [*mutuis concidere vulneribus*]. *Leop* 2.*Par* 20/23, 2.*Mach* 8/24; on łie chciał zábić rohátną gdy go nádbiegáli nieprzyiaciele/ y nie mogł/ bo był iuź zemdláł od rany *BielKron* 69, 86, 92; *Mącz* 125b, 232b, 284d; wźiáwłzy broń w ręce bili łię łpołnie/ áź łię do wpađu połiekli/ y od łwych ran połegli *StryjKron*

607; bo go boleść zięłá/ W któręy namilfzy fyn twóy/ drogie lzy wyléwał/ A od onych frogich ran nápoły vmiéwał. *SiebRozmysł* H2v.

»z ran(y)« = *ex vulnere(-ibus)* *Modrz*, *JanStat* (6): *LibLeg* 11/157; iż o rány obá oni co bili máią być karáni/ ále iefliby z tych ran śmierć przyfzłá/ tedy ieden z nich tylko o głowę ma być obwinion. *ModrzBaz* 70v, 31; które [*zasługi*] pokázował/ [...] w Woynách przeciw Mołkiewfkiému/ gdzie y wfczérbienie zdrowia fwégo odniófl z ran. *SarnStat* 450 [*idem* 1209], 618, 1209.

»prze(z) rany« (3): Gdy kto ma kurcz przez rany tedy go [*rozdrobnionego małża*] z miodem pić mařz *FalZioł* IV 38a; Wnocy przez fen vkaże mi fię Mnich zgrzbietem bárzo poránionym/ y zbitym [...]. Y ocuciwfzy fię pořłałem łobie po onego Mnichá/ á on ledwie řzedł prze one rány *SkarŻyw* 99, 56.

»przed ranami« (1): [*Mojżesz i Aaron*] rzućili [*popiół*] w niebo przed Fárónem/ wnet fie po ludzyech řczyńły pęcherze odęte po wfzytkim Egipcie okrom ludu Izráelfkiego. Chcieli tákież czárownicy przed krolem vdzyáć/ ále nie mogli y řtać przed ránámi zaráżonymi. *BielKron* 29v.

»z ranami« (1): RYcerz go ieden w bitwie/ iuż s Koniá vpadał/ Rátował/ wiele zdrowia/ tám z ránámi řtradał. *RejZwierz* 24v.

»za raną« (1): ktory [*król macedoński Filip*] [...] był od tych kthorzy Miářtá bronili w oko řtrzałą pořtrzelony z muru/ zá ktorą raną/ áni gniewliwym y frolfzym fie řtał *Phil* M2.

W przen (4) : Bijćie w bębny/ y w trąby: ále nie ná táki Ton/ iáko řzalónému Marřzowi przyřmáki Czynią/ kiedy řeláznym řerdakiem odřiány Miedzy wořfki z lotnégo wozá řieie rány. *KochEpit* A2v; Bo męźnie z plácu řpiéráiąc pogány/ Dufzę cną wylał przez pocźciwé rány. *KochFrag* 30; *OstrEpit* A2; *KmitaSpit* C2.

Przen (203) : *HistRzym* 47v; tu wnet oddařz ránę zá ránę onemu řprořnemu morderzowi řwemu [*tj. czartowi*]/ á zádařz [...] záłořć iemu/ gdy vřrzy nád tobą rękę [...] tego Pána nářzego/ ktori řtářl márną głowę iego. *RejPos* 327v; *SkarŻyw* 413; W tákich frářunkách ciężkich ći wfzyřcy mieřzkáią/ Ktorzy lékárřkiéy ręki ránie zábraniáią. *ZawJeřt* 32.

rana czego (1): *Sanare vulnus iniuriae*, Záleczyć ránę krzywdy/ to yeřt náğrodźić co fie przeciw komu wykroczyło. *Mącz* 511d.

rana czyja (1): *CzechEp* 85 *cf* »ranę (za)leczyć«.

Frazy: »rana odsurowiała« = *spór się odnowił* (1): [*mówi mistrz pruski*:] Niepomogło to wrocenie [*części ziemi pruskiej Polsce*] Krolowi y dobrodziejřthwo nářze/ odnowił woynę/ nářze dzierźáwy powiádał nářzeć ku Polřce/ áczkolwiek nas pothym dwá Krolowie [...] zgodzili/ wfzákże ráná zářię odřurowiała. *BielKron* 231v.

»rana się zgoiła« (1): Za co nie odniosłem sam chęci od drugich, y owszem wielkie moje wczynności wniwecz posřy, y acz się rana zgoiła iednak cicatrix niewiem nie zosařali. *ActReg* 55.

Zwroty: »bez obrony wziáć ranę« = *zostać pokonanym niepodwázalnym argumentem* (1): Czemuřz tedy oni tego tytułu *ALTISSIMVS* Sinowi niechczá pozwolić/ gdyź miánowicie o thymże Bogu nápiřano: *Quoniam tu Dominus altiffimus*. A ná obie řtronie thu bez obrony muřzá wziáć ranę. Abowiem thu w thym řłowie Bog zámyka trzy perřony zá raz. *SarnUzn* D7.

»rany zadawać« (2): Świat zalię zewiżąd okrażył/ y obtoczył mię/ y przez pięć bram/ to iest pięć zmyśłow ciála mego/ widzenie/ lżyżenie/ vkufzenie/ powonienie/ y dotykánie/ ftrzałkami lwemi rány mi zádáie/ y wdżiera lię śmierć przez okná moje. *LatHar* 587; *PowodPr* 25.

»ranę (za)leczyć (a. uleczyć)« [w tym: *leczyć a uleczyć* (1)] = *sanare vulnus Mącz* [szyk zmienny] (2): *Mącz* 511d; O troycy/ o perfonách/ o iftności y podłtáciach/ nic niewiem/ bo mi tego ná on czás [tj. *podczas chrztu*] krzćiciel nie zlecał. Iż też łowo Boże tego nie rofkázuie: bo tego w nim niemálf/ iáko y łam X#iqdz# K#anonik# wyznawa y inży iego łpolni Antichriřtowi z nim bálwierze/ ktorzy ranę [tj. *trwanie w błędzie*] iego leczą: á przedsię iey nie vleczą. *CzechEp* 85.

Szereg: »sztychy abo rany« (1): A godźiřz lie to/ áby człowiek Bogu łztychy ábo rány zádawał: iż wy mnie zádawaćie? Y mowicie: A w czymżełmy cię vkłoli? W dżieięćinach y pirwoćinách wáłzych. *PowodPr* 25.

a) O cierpieniu, bólu, nieszczęściu (41) : (nagł) Zephira narzeka na Potyfara [...] (–) Ach nieřtotys miły panie Tos nadobnie łaskaw na mię Widzącz mnie tak skłopotaná Ieřzczelz iako nową raną Dařz mię tak przed łobą dręczyć *Rejřóz* H6; *LubPs* Qv; Dżiatek płácząc Niobe łamá łkámieniáła: Y łtoi ná Sipylu mármor nie przetrwány: Iednák y pod kámięniem żywią łkryté rány. *KochTr* 15, 16; Milczcie/ milczcie prořzę was/ ten wáłz wiěřłz łpiérány/ Otwarza blizny świeże/ y poruřza rány. *GosłCast* 41.

rana czyja [w tym: *pron poss* (8), *G sb i pron* (4)] (12): *TarDuch* A7v; *RejPs* 101v; *Leop Iob* 9/17; łwiáťłość łłońcá łiedmioráko lię roziářni iáko iáľność łiedmi dni/ dnia ktořego Pan záwinie ranę ludu łwego/ y vzdrowi raz rány iego. *BibRadz Is* 30/26; *RejZwierc* 44v; *BudBib* I 379a *marg*, *Ier* 15/18; Nędzných á vtrapionych łrogié to łá rány/ Kiedy máia ná łobą mieć nieznoľne pány. *GórnTroas* 65, 54; *KochFrag* 52. Cf *Wyrażenie przyimkowe*.

W połączeniach szeregowych (2): Szukám matki bożé/ a nienayduię iedno łliny/ bicié/ a rany/ bos lię włřytka w to obrocila. *OpecŻyw* 146; On łmutné łercá ćielzy/ trofki łékuie/ Rány wiáże/ boleści włzelkié wymuie. *KochPs* 213.

W charakterystycznych połączeniach: nieznoľna rana, nowa, przedziwna, skryta, sroga (2), świeża; ran(y) przymnożyć, ruszyć; przydać boleści ranam; czuć rany(-ę), poruszać, rozmnożyć, uspokoić, zawinąć; raną dręczyć.

Zwroty: »cierpieć ranę« (1): A ćierpiąc w łercu ták nieznoľną ranę/ Aż w ten czás płakáć/ gdy y żyć/ przeřtáne. *KochFrag* 53.

»ranę odnowić (a. odnawiać)« (2): O przyczynę [*serdecznego żalu*]/ prze bóg/ nie pytayćie/ Ani mi téy rány odnawiaćie. *KochFr* 74; *GosłCast* 59.

»otwarzać ranę« (1): To łékárřtwo [tj. *pocieszenie w nieszczęściu*] otwárza ranę zágoioną/ Y ćiężéy trwoży mátkę řáľunki zwałłoną *ZawJeřt* 48.

»podjąć rany« (1): Gdy łyn z wieże poleći młyńcem/ y ták pádnie/ Ze kość cála nie bęđzie: Iuż to łćierpię łnádnie. Wolę/ mężu mój/ podiać té łerdeczné rány/ Niżbyř zwyćiężćé ręką miał byđż rozmiétány. *GórnTroas* 46.

»ranę zadać; zadana rana« (1;2): ćiebie śmierć poymáła: Czym téż nie łádáiáką mnie ranę zádála. *PudłFr* 62; *ZawJeřt* 39, 48.

»zgoić rany; rana zagojona« (2;1): *ZawJeft* 48; *OstrEpit* A3v; fkarb iest nieprzebrány Wieczne miłośierdzie iego/ On nie leniw źgoić [!] rány/ Y poddźwignąć vpadłego *SzarzRyt* B2.

»ranę(-y) (z)leczyć; rana leczy się, uleczone; lekarstwo na rany« [*szyk zmienny*] (4;1;1;1): *BudBib Ier* 15/18; żeś mátká/ nie gánię iřz płáčzeřz: ále gdy wřpomnię żeś Chrześciánká y zakoniczká/ tu iuřz mátká być przeřtaieřz. Rzeceřz: řwieřza rána rychley fię takim dotykaním vraza niřzli leczy. *SkarŻyw* [197]; *ZawJeft* 27, 39, 48; (*nagł*) Fragment nagrobku. (-) IAż to ćiebie ćiefzyć mam/ řmętny Rádźiwile/ W tym żáłořnym przypadku téy nieřczęřnéy chwile? Gdzie rzezy/ albo y řłów tak władnych dořtáneř/ Któřemibych miał léczyć twoię ćięřką ránę? *KochFrag* 52; [*Pan Bóg*] zřáni ferce nářze práwá zá grzechy nářze řkruchá/ y řamže one rány zlezy *SkarKazSej* 707b.

»rany (z)więzać« [*szyk zmienny*] (2): Lecźze teź ty kędy iedno moźeřz nędznego bliźniego řwoiego [...]. Zwiężyřz kędy moźeřz rány iego/ pomoź mu w nędznym vćiřnieniu á w nieřpráwiedliwořci iego *RejPos* 211; *KochPs* 213.

Wyrażenia: »cięřka rana; cięřkořć ran« (1;1): kogoř ty dobrowolnie pokáráć raczyřł/ oni więcey dreçzyli/ á cięřkořć ran moich inem zwielką rádółciá rořpowiedawáli. *RejPs* 101v; *KochFrag* 52.

»głęboka rana« (1): Mądrze té řłowá wyřły z vczónych vřt twoich: Lecz im gotowřze dáieřz mnie lekárřtwo twoię: Tym głębiřzą ránę czuią truchłe pierři moię. *ZawJeft* 20.

»serdeczne rany; w sercu rana« (3;1): A ielli áni mářmóř řerdecznę rány/ Ani vřzą iedwabiem obité řciány/ Przęc mam zayřzřć kořřtownych páłaców komu *KochPieř* 18; *GórnTroas* 46, 54; *KochFrag* 53.

»rany řmiertelne« (1): Styřkuie duřzá/ ran peřná řmiertelnych *GrabowSet* S3.»wnętrzna rana« (1): Spięwa więźien okowány/ Táiać ná czás wnętrznę rány. *KochSob* 65.

Szeregi: »bol(ączka) (a. boleřci) a (abo, i) rany(-a)« [*szyk 3:1*] (4): *BudBib Ier* 10/19; *GórnTroas* 43; Dopusćcie duřzy/ niech řal řwoy wyřnawa/ Poznayćie moy bol/ á vwaźćie rány/ Rzeceřcie/ iř duch znáćnie zřářłowány. *GrabowSet* Gv; *OstrEpit* A3v. [*Ponadto w połączniu szeregowym 1 r.*]

»rany a krzywdy« (1): Tákze teź mądry á dobry pan/ im nářzey moźe rány á krzywdy poddánych řwych vřpokoić/ á wolnořci y práwá ich w cáořci záchowáć/ tym więřřzą v nich řobie miłość á życzliwořć ziednáć moźe. *RejZwierc* 44v.

Wyrażenie przyimkowe: »w swą ranę« = *na swe nieřczęřcie* (1): Chłopieć mnimáiać by żwirzę [*było w chrořćiku*]/ náwiodł mu [*řlepemu Lamechowi*] řřzelbę ná ono mieyřce/ gdy řřzelał Kaimá trafił y zábił/ [...] zábił teź y chłopcá iřz mu kazał řřzelić. A gdy řie náwroćił do řon nářzekał mowiáć: Zábiłem Kaimá w řwą ránę/ á chłopię ná řwą potępę/ řiedmioreę pomřtę wezmę o Kaimá *BielKron* 3v.

a) *O miłości* [*w tym: czyja (= od kogo)*] (1) (2) : (*nagł*) *O Miłości*. (-) KTo naprzód poczáł miłość dziećięćiem málowáć Moźe mu fię záprawdę káźdy podźiwowáć. [...] Strzały znáćzą/ że nagle człowieká vgodźi/ A z onęy rány řaden zdrowo nieodchodźi. *KochFr* 81.

Wyrażenie: »krwawa rana« (1): Ale y ia od ćiebie [= *Miłości*] zá řwoię chęć řkářon. Iednáć ábo nie káźda krwáwa twoiá ráná/ Abo znořna niewola v wdźięcznego páná. *KochFr* 95.

b) *O przelewaniu krwi, naraźaniu się na niebezpieczeństwo* [*w tym: w pl (77)*] (79) : *RejZwierz* 44v; zářrzy [*królu*] w imię páńřkię gdzie ieno żyw niechceřz z Turkiem/ byle nie domá w Polřce: [...] Ale gdy nam té rzezy [*tj. bezpieczeřstwo rodzin, domów itp.*] domá wćále zořřaná/ tedy wźdy owę

rány lżeysze będą/ których zá gránicami doftániemy/ y których mi áni żoná z dułze wylęklá obwiiać [nie będzie]/ áni [...] *OrzJan* 136.

rany czyje (1): Bo nigdyby byli dziś ludzie nie wiedzieli co był Hektor/ co był Achilles/ [...] Hetmani Rzymfcy/ by ich byłá tá święta krolowa [tj. *cnota*] oná zacná łlawą nie ináčzey iedno iáko złotą koroną nie vkoronowála. O święteż to były rány ich/ álbo ony trudności/ dla ktorých oná zacná łlawá/ á łnadź áż do łkończenia łwiátá/ prawie ie żywo zoftáwiła. *RejZwierc* 23.

W połączeniach szeregowych (12): A tak prawdę mowyc mułę Acz niemalo wśedy łkułę. Nedze/ guzow/ ran/ y byady/ Włzytkiego mam tego łtady. *RejKup* d8v; gdy łie teź [ciało nasze] ná łwá wolá rołpuści/ tedy mu łie zda áby wielkiew krotochfile vżywáło/ [...] á on łie vda ná rozmáithe guzy/ ná rány/ á czálem y ná łmierć *RejZwierc* 165, 23; Z łtráchu roście/ gniew/ niezgody/ łwary/ nieprzyiáźni/ łromocenia/ rány/ ochromienia/ zabijánia/ á miedzy ludźmi możnemi/ wojny y niezliczone nędze. *ModrzBaz* 7v, 36v, 85, 138; A ták łłufźnie kaźdy S. meczenniki [!] vmiey vcźcić/ ábys łam łwey dobrej woley łwiádkiem był/ á bez przenáłładowánia/ bez ognia/ bez bićia/ y ran/ iednákiey znimi zapłáty doftáć mogł. *SkarŻyw* 206; iłz łię kámieni/ kiiow/ ran/ v tych [tj. *złych*] ludzi nieboiał: á miłości łię/ y życziłwości ich boiał. *SkarŻyw* 238, [236]; W náłzey Polłzce łpołpolitowály łie zwády/ naiázdy/ rány/ y meźoboyłtwa. *PowodPr* 67; *CiekPotr* 17.

Wyrażenie: »krwawe rany« (1): do iákiéy był Mars przyłzedł trwogi/ [...] Ze go Wulkan ták zwiázal w łyki z łwoiá żoná/ Iż tego nie mógl łpełznąć żadná łwá obroná. Iednák ón dla miłości/ ktorá był łpętány/ Wycierpiałby był náđ to łnadź y krwáwé rány *PudłFr* 51.

Szeregi: »krew a (i) rany« (2): Multo sanguine ac vulneribus ea poenis victoria stetit, Wiele krwie y ran Cartaginenses to zwycięłtwo kołztowáło. *Mącz* 417c; *SkarŻyw* [407].

»i szkody, i rany« (1): Tanie tho v Polakow/ bo miłuiá pány/ Cirpiá włzytko dla łlawy/ y łzkody y rány. *RejZwierc* 244.

α) *O Chrystusowej męce na krzyżu* [w tym: *czyje* (43) – *pron poss* (22), *G sb i pron* (14), *ai poss* (7)] (59) : iłzbychom s toba twégo łyna rany nołili/ abyłmy od krzyża nie odstępowali *OpecŻyw* 146v; *OpecŻywPrzedm* C3v; *TarDuch* C6v; *OrzQuin* N2; wierz mocno/ iłz ty rány moie zyednáły tobie włzytko miłofierdzie v Bogá Oycá twego niebiełkiego *RejPos* 121, 121; Płáczmyż dziś włzyłcy wierni krześciáni/ Dziękuiąc Pánu zá nadrołsze rány/ iłz zá nas raczył ták okrutnie ćierpieć *ArtKanc* D10v, D17v; iłzby pámiátká tych to ran nigdy z łercá mego wnątrznósci nie wpyłnęłá: ále ráczey y żáłowánie męki twoiey/ we mnie łię ná kaźdy dzień odnawiało *LatHar* 299, 280, 297, 298 [3 r.], 386; Kielich z Winem im dáć raczył/ [...] Mowiąc: ten Tełtáment niech wam będzie dány/ Krwie moiey zá grzechy wáłze wylaney/ Pijćie pomniąc ná me rány. *RybGęłli* B4v.

W połączeniach szeregowych (3): iłz on wiłłátz na krzyżu wielé rán/ wielé mąk ij bolełci cirpiál *OpecŻyw* 149v; iłz nieiełtełmy łrebrem áni złotem odkupieni: iedno krwiá y rány y łmierćá P. y B. náłze⁸⁰ Iezufa *SkarŻyw* 358; *SkarKaz* 205a.

W charakterystycznych połączeniach: rany(-a) *godne oplakania, nadrołsze, niezliczone, okrutna, otworzone; głębokość ran, pamiátká* (2), *rozliczność; rany ogládać* (2); *ranami(-y) oszpecony, pojednáć z Bogiem Ojcem, uzdrowić [kogo] (uzdrowiony)* (2), *wykupić (odkupiony)* (2), *zaleczyć [co]; (ws)pomnieć na rany* (2); *dziękować Panu za rany* (2).

Zwroty: »cierpieć rany« [szyk zmienny] (5): *OpecŻyw* 149v; Wierżze w to człowiecze/ ifz Iezu Chryft prawy/ ćierpiał zá nas rány/ fwą świętą krew przelał/ zá nas Chrześciány. *SkarŻywBog* 358; *ArtKanc* D9, F10v; *LatHar* 679.

»rany (jakoby) odnawiać« (2): ktoregoś częfto ciężkimi grzechami obrażał/ y rány iego iákoby odnawiał. *LatHar* 669, 581.

»rany podjąć« (1): dlya ktorich fbawyenya n[a⁸⁰] s rofcyagnyonima rakoma na krzizu racziles wyfyec ij pyac ran yes podiał a na ostatek barzo gorką fmyerc *BierRaj* 21.

»zadawać ranę« (1): O Iudáflu zráydtza ij kupcze przekłety/ czemu przez znamię pokoiu ij milofci/ zadawáls fynowi bożemu okrutną ranę fmierci *OpecŻyw* 106.

Wyrażenia: »blizny ran« (3): *LatHar* 271; On ieft przyczyńcą y pośrednikiem náfzym/ on blizny ran fwoich w ktorych zá nas vmárl vkázuie/ y miłośierdzie wfelákie y dobrodziefytwá iedna. *SkarKaz* 245b, 203b.

»krwawe rany« (2): Dayże mi/ ábych to twoie imię IEZVS [...] nofił w cieie/ krwawe rány twoie w vmartwieniu członkow y fmyfłow moich/ pozdrowiáiąc *SkarŻyw* 4; *LatHar* 71.

»rany Pańskie, Pana Krystusowe (a. Jezusa (Chrystusa)), [Boże]« (5:4): *OpecŻywPrzedm* C3v; Y co inego Nowy Zakón ieft/ iedno nie Ewányelia święta/ ná pięcioch ránách Pána Kryftułowych zbudowana? *OrzQuin* N2, N4v; ieden grzech śmiertelny [...] rány Páńskie ile w grzeźniku ieft/ odnawia *LatHar* 581, 207, 493, 509; *SkarKaz* 204a, 209b; [wefłło to iuż/ tak we zły obyczay/ że wiele ich [chrześcijan] nieumie dziefiáci fłow rzec/ áby wnich przyfięgi nieprzyłożył [...] iedno rány Boże/ y inne rzeczy/ tak lekce wfpomináią *ErazmJęzyk* R5 (*Linde*)].

»pięć ran« (8): *BierRaj* 21; *OrzQuin* N2, N4v; *RejPos* 82; *LatHar* 271, 508; Zwykliemy pięć paćierzy mowić/ y zá pokutę ie wam dáwac/ ná pámiątkę tych pięci ran Páńskich. *SkarKaz* 209b; [ktorzy [ludzie pyszni] [...] fye chwalać/ vmieią czyście fzerokiemi fłowy dzieie fwe rofferzác/ á one przez facramenty/ [...] przez pięć ran poprzyfyęgác. *LorichKosz* 91 (*Linde*)]. Cf *Wyrażenia przyimkowe*.

»sine rany« (1): żełmy iego doffyc vczynienym vfprowadliwienny/ iego fynemy ranamy vzdrowieny *SeklKat* O3.

»rana śmierci, śmiertelna« (1:1): *OpecŻyw* 106; boiował zá cię z dyabłem y odzierał zwyciętwo: wżakoż ranę śmiertelną dla ciebie przyiał/ á przywrocił nam náfze dziedzictwo. *HistRzym* 106v.

»święte rany« [szyk 6:1] (7): A yaka wniem nadzieye mieć Niewzwony ani worgany Iedno w yego Swiente rany Ktoremi on nas wykupił *RejKup* X; ábyłmy poznawfzy ony święte rány twoie/ ktoremiś nas poiednał z Bogiem Oycem fwoim/ wyználi święte Boftwo twoie *RejPos* 121v, 121 [3 r.]; Páнно błogofławioná/ Krolá [...] Proś/ niechay w rány święte Me fmyfły wzięte/ Chwala go ferdecznie. *GrabowSet* V3v; izby té naświętfzé rány twoie były lékárftwem zránionéy dufzy moiéy *SiebRozmyśl* Dv.

Szeregi: »rany i boleści« [szyk 1:1] (2): Raczy iuż mily panie twą bolefcia/ ij twymi ranami ranitz duffę moię *OpecŻyw* 159v; *OpecŻywPrzedm* C3v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rany i krew« (1): iż ty rány moje zyednáły tobie wsfytko miłofierdzie v Bogá Oycá twego niebiełkiego/ gdy fie wcieczelz do niego w imię moie/ poftánowiwfzy mocno wiarę o miłofierdziu

świętym iego/ á o tych świętych ránach moich/ y o tey krwi moiey ktora ieft wylaná s tych świętych ran moich/ dla ciebie *RejPos* 121. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rany a (i) męka (a. znaki męki)« (3): wípomni boże oytcze na rany ij na cięłfká mękę twého milégo fynd/ a odpultz milołciwie wífytki winy grzéłné⁸⁰ człowieka. *OpecŻyw* 143v; *RejPos* 120v; *LatHar* 493.

»siność a rany« (1): iż on sinością á ránámi fwemi záleczył y zágoił wífytki ty siności y ty márne blizny náłze. *RejPos* 327. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rany i zbicia« (1): Cierpiał ná dułzy/ fmutek/ boiazń/ y tełkliwość: ná cíele niezliczone rány y zbicia zśiniáte. *LatHar* 679.

Wyrażenie przyimkowe: »prze(z) rany« = *za sprawą męki* (3): Ktory [Bóg] ciebie przes fwe rany Prawie złałky Bołtwa fwego Tu wyfluchał vpádelego *RejKup* p7v; Boże miłosierny/ [...] Prze twe rány drogje/ zacność męki twoiey/ Smierci fprawiedliwych/ życz iedyney moiey. *GrabowSet* Qv.

~ Wyrażenie: »przez pięć ran« (1): PRożę cię/ o Páni święta [...] przez pięć ran tegoż Syná twego/ [...] *LatHar* 488. ~

c) *O grzechu, występku, skazie na duszy [w tym czyje(-a) (34): pron poss (27), G pron (2), ai poss (5); w pl (45)] (59)* : Iezu ktorys z ran thwogich lekarztwo **ranam** náłzem wypułcić raczył. f(miłuj się) *TarDuch* C6v; *HistRzym* 54; Coż ielzche dáley vczyńić raczył ten twoy dobrotliwy Sámáritan Pan Iezus Kriftus? Otho fłyłzyfz iż zálał rány twoie winem á oleiem/ to ieft/ iż iuż omył s ciebie ony fprołne blizny twoie rozlicznych grzechow twoich/ [...] krwią fwoią. *RejPos* 210v, 210v [2 r.], 211, 211v; [Pan] grzéchem fye brzydzi: [...] który nam [...] dał lekarstwá/ áby w nas ran fobie brzydliwych nie widział. *BiałKat* 218v; my rány y ciężkie grzechow choroby máiąc/ do lekarstwá ochotni nie ieltełmy. *SkarŻyw* 112; Tobie ia/ Pánie/ rány moje vkázuię/ tobie záwftydzenie z nieprawoći moich opowiádam. *LatHar* 206.

rana czego [= będąca czym] (5): I[e]zu ktorys iżby náłze niedowiarłthwa **ran**y vleczyl/ rany twoie od apołtoła zwolennika Tomáza raczył dać dotknąć. fmi(łuj) fie nad nami. *TarDuch* C8v; ábowiem pokorá á fciłnienie vmyłfu náłłego ieft iákoby plałtr ná ránę ziątrzoną wyłtepkow náłłich á máłć ná wífytki blizny náłłe. *RejPs* 187; *RejPos* 210v *marg*, 309v; Y Sákráment twoy święty/ mnie ftrzegł od ran złoći *GrabowSet* P3.

rany czego [= na czym] (2): otzyść [serce] plugáwościami zránione: Vzdraw fmyłfu náłłzego rány *KrowObr* 176v; *RejPos* 309v.

rana czego [= zadana przez co] (3): Iáko miecz oboiętny wífelki grzech/ á iego ráníe nie máłz vzdrowienia. *Leop Eccli* 21/4; Wízyłcy fie rodzimy z ránámi węzá onego Ráyłkiego. *RejPos* [154] *marg*, [154].

rana na czym (2): A fnadz to ieft ielłche cięłłá ráná ná dułfy moiey/ iż fie niemogę záprzeć wftydliwych wyłtepkow fwoich *RejPs* 58; iż mię pomázał Pan/ y połłał mię [...]/ ábym rány záwináł ná fercu fkrufzonym *CzechRozm* 119.

Zwroty: »dać się odnawiać ranom« (1): Nie iżby cie oni [duchowni] vleczyc mieli [!]/ iedno iżby fie z nowu nie dáli odnawiać ranom onym twoim/ iuż opátrzoným od niego [Pana] *RejPos* 211.

»opatrzyć rany(-ę); rany opatrzone« (3;1): Zawiężyłś á opátrż ty márne á śmrodliwe rány náfze/ á owrzędzyáłe śumnienie náfze. *RejPos* 211v, 211, 309v, 326v.

»na ranę przykładać« (1): A ták łłuchay coć tu zá plałtr álbo zá lekárłtwo ná the ránę twoię ten dobrotliwy Pan przykładać raczy: Oto fie vznak nędzniku/ oto czyn pokutę *RejAp* 31v.

»zadać ranę« (1): zádano mi w márnym świátá tego Hierychu nie iednę ránę/ á práwie nápoły żywego mię zoftáwiono: do ćiebie niebieskiego Sámárytaná wzdycham/ ćiebie o vłeczenie ran moich [...] profzę/ nie odrzucay mię grzechámi śplugáwionego *LatHar* 217.

»(za)wiązać rany(-ę)« (4): iż on [...] zmiłował fie nád tobą/ záwiązał łáłką á miłofierdzyem á onemi obietnicámi śwemi/ ony nędzne rány twoie *RejPos* 210v, [154], 210, 211v.

»rany zgoić; rana(-y) niez(a)gojona(-e)« [szyk zmienny] (1;2): Zem ia nie przyśzedł leczyć śpráwiedliwych/ ále grześzniki. Otoż iuż maśz Doktorá/ [...] otoż maśz drogę/ [...] gdye fie maśz vciec s thą boleściwą á niezgoioną ráną twoią *RejPos* 327, 326v; Omyi [*Panie*] zmázy/ rány zgoy/ zgładź blizny/ niech wády We mnie nie zoftáwuie/ wyśłępek śzkárády *GrabowSet* S4.

»(z)leczyć itp., uzdrowić rany(-ę); wyleczyć się z ran; uleczenie (a. zleczenie), uzdrowienie ran(y); na rany lekarstwo; uzdrowione rany« [szyk zmienny] (7;3;1;4;1;1;1): *TarDuch* C8v; *KrowObr* 176v; *RejPos* 210v, 211, 211v, 326v; *KuczbKat* 300, 420; Gdy tákı w kościele Bożym czynił pożytek S. Chryzostom/ á złe obyczáie/ zwálzczá łákomśtwo przekłęte/ wykorzystáł: onym śwoim wolnym á łłodkim ięzykiem lecząc rány duźne: ći ktorzy w złoćci zátwárdzeni byli/ bárzo śię obrazáć poczęli. *SkarŻyw* 88, 371; Dla twych ran ćię profzę (coś vkrzyżowány Byś nas zbáwił) rácz dźis zleczyć moje rány. *GrabowSet* Qv, O3v, R3; Skarb nie ofzácowány/ iest męká zbáwicielá náfzego: ná rány lekárłtwo/ płomień miłóćci Bożey/ oftáteczna grześznych vćieczká *LatHar* 264, 155, 217, 677, 678.

Wyrażenia: »rany duszne« (4): ábyłmy [...] święte Boćkie Sákrámenty ktore vśtáwione śą ku zbáwieniu náfzemu/ dla vzdrowienia ran duźnych częśto przyjmowáli. *KuczbKat* 300, 420 [2 r.]; *SkarŻyw* 88.

»głębokie rany« (1): iż choćia z opoki/ Pobrzeźne pfuiá śćiány/ Morśkich wáłow prześkoki: Ták y mnie/ wielkie á głębokie rány/ Czynią/ grzechy brzydliwe *GrabowSet* H4.

»śmrodliwe rany« [szyk 3:1] (4): A tym święty m winem przenedrośłzney krwie śwoiey vśtáwicźnieć przemywa ty śmrodliwe á záplugáwione rány twoie/ przed oblicźnoćciá Bogá Oycá śwego niebieskiego *RejPos* 210v, 211v [2 r.]; *GrabowSet* R3.

»rana(-y) szkodliwa(-e)« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 309v, 326v; Klerykowie tełz y śtan duchowny/ naprzod śię był łkázil/ źenić fie iáwnie niewśtydáli/ kárnoć koćcielną zmiátáli [...]. Leczył [*biskup*] wrzody ony: vpominánim/ karánim/ przykłádem: ále iáko śzaleni/ z ran tych ták śzkodliwych/ przywijánia y máści drogie zdzieráli *SkarŻyw* 353.

»śmiertelna rana« (1): Iż gdy vpádnie w grzech nędzny człowiek/ á będzie zaráżon tą śmiertelną ráną śwoią/ [...] *RejPos* 327.

Szeregi: »rany a blizny« (2): *RejPs* 187v; wierz mocno moy miły śynacźku/ á będzieś vzdrowiony/ y wśzytki rány twoie/ á thy śprośne á śzkáráde blizny nieznośnych grzechow twoich. *RejPos* 210v.

»razy a rany« (1): [Pan] okazać raczył/ [...] iako to ią śmiertelne ty rázy á frogie rány iego [morderza, tj. czarta]/ á nigdy nie zagoione áni vleczóne żadnym wymyflonym lekárstwem fwiátá tego *RejPos* 326v.

»wrzod a (albo) rana« [szyk 3:2] (5): *RejPos* 326v [2 r.], 327, 327v; Tákże y then wrzod álbo ráná ktora nieobácźnie przywrzáá ná poćiwym fumnieniu człówieká vważnego/ choć iá wzyfczy widzá á o niey wiedzá y fzepcá/ nie ták wždy fnađz bółaca ieft/ iako tá ktorá człówiek vćiwy fám w łóbie obaczy/ á fzkodliwą być wyrozumie *RejZwierc* 267.

d) *O klęskach i innych zjawiskach politycznych, społecznych i religijnych* (12) : Pan Bóg z ofobliwégo miłóšierdzia fwoiégo/ ftrégł nas fám/ żełmy vbodzy ludźie wzyfcy rázem pořpołu z Pánem fwym/ iedną ráná [tj. kacerstwem] nie zginęli *OrzQuin* L; Grekowie wielką á frogá ránę w tym iednym cieie Chryřtuřowym/ odćinánim wiele człónkow od niego/ vczynili. Ktorych odřzczepieńřtwo dłuęo trwáło *SkarJedn* 154; (*nagł*) O wtorym y trzećim Krziżáckich woysk porázeniu Roku 1410. [...] (-) Hans Xiáęę Monřterberřkie/ z Wirçburřkim Biřkupem Eberhárdem vćiekli: á nářzy ich łupem Zbogáćili fię hoyno/ iz potym Krzyżacy Nie wřkoráli z tych trzech ran dłuęo nieboracy. *StryjKron* 537.

rana czego (1): Co pomaga człówyekowi zdrowa wyárá/ álbo fnađz zdrowa řwyátoć wyáry/ gđzye řmyertelná ráná odřřczepyenya záęłádzóne yeft zdrowye miłóći? *KromRozm I* O3v.

rana od kogo (1): RP owá wolná y obieranie Panow takze iako IchM mielismy teraz ato nas w tym vřzedzono [...] ato wtym řskarada odsobie rownego brata rana, zetym řkwapieniem ieden drugiemu rowną wolnoř odeimowáł *ActReg* 30.

rana czyja [= *jakiej zbiorowości*] [w tym: *G sb* (2), *pron poss* (1)] (3): Ne refricare iam obductam Reipub. cicatricem viderem, Abych zálię z nowu neiznawiał [!] rány á vřpadku rzeçy pořpolitey. *Mqcz* 52d; *ModrzBaz* 93v; *SkarJedn* 129.

Zwrot: »rany uleczyć; rany poleczyć się mogły; uleczenie ran; rana niezleczona; ranom lekarstwo« = *medicinam vulneribus facere* *Modrz* (1;1;1;1;1): *ModrzBaz* 93v; Dáli fię bárzo zářtarzeć tey ránie [tj. odřzczepieńřtwu]/ iřz mniemáią/ áby iuž nie zleczóna byłá. *SkarJedn* 380, 129; A kiedyby X(iádz) K(anonik) chcąc te rány ktore fą z řtrony Religiey w Polřzçze vleçzyc/ mąđrey rády y rořtropnoći Chriřtyáńřkiey vżywał/ nigdyby fię ná tákie [...] řřzodki nie zdobywał. ále [...] *NiemObr* 16; *ReszList* 191.

Wyrażenia: »opatrzenie ran« (1): áby co rok bywály [řejmy] potrzebá. Napřzod dla opářtrzenia ran wřzytkiego páńřtwá [ad inspicienda regni ... vulnera]/ iefliby fię iákie wynorzyły/ y dla vleczónia iych. *ModrzBaz* 93v.

»śmiertelna rana« (2): *KromRozm I* O3v; piřwřza beřřtya v Ianá/ nic innego nie znáçzyłá/ iedno řtolicę onych Ceřářzow Rzymřkich Pogáńřkich/ ktora wzięłá řmiertelná ránę/ po çzęřci kiedy Ceřářz [...] przeniořł Ceřářřkú řtolicę do Konřtántyńopolá: A iefřçze znáçznief/ kiedy Gottowie [...] Rzym řpáľili *NiemObr* 158.

»zadana rana« (1): że fię tám nayřchley záđáne wierze chřeřćijáńřkiey rány poleczyć mogły/ gđzie wiárá dobra záđney klęřki/ áni vřřçerřbienia nigdy nie ćierpiáł. *ReszList* 191.

a. *W opisie działań sądowych dotyczących oskarżeń o zranienie (zwykle w pl) (168) : ZapWar 1511 nr 2114, 1548 nr 2669; LibMal 1543/73v; GroicPorz k3; Bártołz fkarzył ná Andrzeiá o rány/ Andzrey fię znał iż ranił niehcąc w żarcie/ My w tákowey rzeczy fıkázuiem/ iż Andzrey ma dofyć vczynić Bártołzowi zá rány. UstPraw D4, D3v [3 r.], K2; rádźilem fye Prokuratorá iednego/ iákobym mógł Pozwow zniknąć Sąsiádá fwego/ ktoremi mię pozywał o rány OrzRozm E2, E2; ModrzBaz 70v; (marg) Potwarz o rány. (-) iż kto fię ná czyię máiętność vładzi/ á zwłalczá kto iey ma nie wiele/ ránámi temi/ á przýsięgå fałszywą wyżuie fásiádá ze włyftkiey máiętności. GórnRozm G3, F2, G3 [2 r.], H [3 r.], Hv, I; Powodowéy ftronie ná rány ábo vcięcie członków należy ze dwiemá świádki dowodzić SarnStat 620; Ná Wiécách áby té Aktcię zoftawiáli: to ieft/ o rány/ o kmieciá zbiegłego/ o wízelákie rękoiemftwo SarnStat 742; tákiéż od zapifów wieczności wízelákiey/ y ran/ gwałtów/ zaftaw y długów proftych/ [sqd] nie więcý ma brác [pamiętnego] y wycięgác/ iedno pułtorá grofzá. SarnStat 1156; GDyby fie wfczělá zwádá/ między którými zágásiłby kto w tym ogień/ y w tym zágáfzeniu byłby kto ránion/ [...] zachowa fie/ iż ten kto ogień zágásił/ zá ránę ma bydź fádzon: przeto iż dał przyczynę do onégo zraniénia. SarnStat 1174, 128, 239, 247, 616 [2 r.], 617 (22).*

rana od czego [w tym: żywotne (3)] (5): rana krwáwa od kijá/ teyże wági iáko y od mieczá UstPraw D4; O ránách od plá gdy kto im pólczuie: wysfzý naydziefz ten Státut. SarnStat 673, 621, 623. Cf »rana od miecza«.

rana z czego [= czym zadana] (2): A rana káżdá z rułznice in duplo plácona bydź ma. SarnStat 622, 500.

rana gdzie (1): zá vcięcie ręki/ nogi/ nofá 15 grzywien/ zá vcięcie wielkiego pálcá v ręki 8 grzywien/ zá inłze páłce po trzy grzywny/ á ták też y zá inłze rány v pálcá y indzie UstPraw D3v.

rany(-a) czyje(-a) [w tym: ai poss (22), G sb i pron (7), pron poss „swe” (6)] (33): MetrKor 40/812; iż iefli kto pozowie/ álbo kogo wyzowie do fądu o rány: Wożny ná prósbę ránnégo/ rány niech obeyżrzy doftátecnie: á ránný ná zeznáníe ran fwych przed fádem ma wwiéżdź świádki doftátecne ná rány fwé SarnStat 616 [idem 912 (2)], 616, 912 [2 r.], 1169. Cf W połączeniu z przydawką.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy części ciała (1): obliczna rana znáczna krwáwa [ma byc plácona] grzywien trzydziesięci SarnStat 622.

W połączeniu z przydawką określającą status społeczny pokrzywdzonego [w tym: ai poss (22), G sb (6)] (26): ComCrac 20; zá głowę práwego fláchćicá 60 grzywien/ zá ránę práwego fláchćicá 10 grzywien: zá ránę kreowánego fláchćicá trzy grzywny UstPraw D4; (nagł) O Ránách żydowskich [...]. (-) Gdy kto żydá rani/ táki [...] UstPraw I4v, D4v; Rány Plebeiorum in duplo pláconé bydź máią. SarnStat 615; Ziemłkiego práwá Księgi dziesięte o Ránách chłopich. SarnStat 621 źp; (nagł) O RANACH KMIĘCYCH. (-) Kto rani kmieciá, ma mu dáć grzywne SarnStat 653; tákowy pokonan wedle práwá póspolitégo/ fowitá zapłátę ran fzlácheckich/ ftronie obráżonéy zapłácić będzie powinien. SarnStat 1170, 69, 213 marg, 240, 252, 253, 616 (21).

W połączeniach szeregowych (13): vidzialem thego tho gospodarza rannego [...] Vidzialem gospodinia y dziathki barzo klopothne y wstrwozone o kthore thy tho rzeczy o gwalth o nayasd domowy o rany o nasiekj o okrwawienie y otho wssythko czom vidzial dal vine Swienthochowskim ZapWar 1550 nr 2674; Na duchowny fąd prziflufayá fádzicz roznicze viary [...], o duchownych

zabijanie, bicie, a rany święzonych *ComCrac* 20; *GroicPorz* k3v; Duchowni ładzić niemaia [!] rzeczy ziemskich/ á łami krzywd ziemskich/ iáko o gránice/ o zábićie/ o rány/ o chłopá zbiegłego dochodzić [!] niemáią/ ieno právem ziemskiem. *UstPraw* B; Gdy ktorey rzeczy nie będziesz vmiął rozłędzić miedzy krwią á krwią [*tj. zabójstwem*]/ miedzj przą á przą/ y miedzy ráną á ráną/ (gdy tákie) rzeczy przeciwne wbronach twjch (będa) tedy wltániesz [...] *BudBib Deut* 17/8; iáko v nas we Włofzech o lekkości/ o rány/ mordy/ nie pożywa lię Szłáchtá/ bo by to íromotá bylá *GórnRozm* C3, L; WOżnych żaden iedno Woiewodowie łtánowić nie ma: y oné ładzić/ y o ich vbićie álbo rány/ álbo o głowę winy wyćięgác y brác niech máią zupełną moc. *SarnStat* 243 [*idem* 572], 203, 572, 618, 663.

W charakterystycznych połączeniach: rana od kija, od psa (3), *z rusznice* (2); *rany mieć* (2), *szacować, zadać; skazować dowod na rany, przysiąc (przysięgę skazać)* (3), *świadek* (2); *o rany(-ę) akcja* (2), *karany, obwiniać (dać winę, obwiniony, obwinienie)* (7), *potwarz, poz(y)wać* (7), *sądzić (sądzony)* (11), *skarżyć* (2), *sprawiedliwość czynić* (3); *za rany(-ę) dosyć uczynić* (5), (*dać*) [*ile*] *grzywien* (6), *karan (karanie)* (2), *liczyć, sądzon; o ranach księgi (prawa)* (4), *statut* (2).

Zwroty: praw. »rany obwodzić; obwodzenie ran; rany mają być (*a. bywały*) obwodzone« = *vulnera conspiciebantur JanStat* (1;1;2): *UstPraw* D4v [2 r.]; Rány iáko niegdy przez Wozného bywały obwodzone, y przez świadki dowodzone. *SarnStat* 616, 709.

praw. »ranę oględować (*a. oglądać*), obezrzeć, widzieć; rana widziana; oglądanie ran« [*w tym: widzieć i oględować* (1)] = *vulnus (videre vel (et)) conspicere; vulnus conspectum vel visum JanStat* [szyk zmienny] (3;2;2;1;1): *ZapWar* 1521 nr 2272; ci ktorzi ná oglądanie ran [*ad inspicienda vulnera*] od vrzędu przysłáni byli/ pytáli/ ktoremuby z onych dwu co go bili/ wietfzą w tem winę dawał? *ModrzBaz* 70v; Iuz nie Wozny, ále vrząd Stárości rány oględować ma. *SarnStat* 616, 505 [3 r.], 616, 912.

praw. »opisać rany; pisać, opisowanie ran« [szyk zmienny] (3;2;1): To názaiutrz poiáda pífac ran do Grodu *BielSat* C4 [*idem*] *BielRozm* 22; nie ná tego opifzą rány/ ktory ranił/ ále ná tego kto lię ma dobrze/ á był przy zráníeniu/ wiedząc że tę ma czem záplácić. (*marg*) Opifowanie ran ná bogátfze. (-) *GórnRozm* I, G3, H.

»rany oprawować« (1): Phálk zna iż świeczkę zágásił/ ále lię przy iżby Idziego ranił: [...] tedy mu Phalk winien rány oprawować. *UstPraw* D4v.

praw. »rany pokazać; okazowanie ran« = *vulnera ostendere JanStat* (1;1): prze którą dálekość drógi [...] niemáité omieszkanie íprawiedliwości íwéy ciérpieć muřą: zwłáfczá/ w okázowaniu ran/ które *in recenti* bydź máią *SarnStat* 1151, 616.

»rany(-ę) (za)plácić (*a. oplacać*); za ranę(-y) (za)plácić (*a. (za)placono być ma*); rany(-a) placone(-a) być ma(ją); rany zapłacenie« = *vulnera a. pro vulnere solve JanStat* [szyk zmienny] (15;5;3;1): A yeftliby nyebył szlachczicz then czo byl abo zabył thedi zaplacziwfzi rany abo głową, y schkodi vyni, ma dacz starofczye řszeszcz dzyefzyant zlothich waláskich. *MetrKor* 40/822, 40/822; gdyby cztery álbo pięć ran miał oplácić/ káżdą ranę połowicą Wargieltu/ przenořilo by tho [...] zapłátę człowieká zábitego. *GroicPorz* k4, k3; iż tu y głowę/ y rány pieniádzmi plácą. *GórnRozm* C4v; Mniefy da zábiwfzy/ niřby rany plácił. *GórnRozm* Hv *marg*, Hv, H2, I; A iefli ranią álbo zábiię tego/ który

zboża bróni/ niech zápłacă rány obrázonému/ álbo głowę dziecióm/ álbo przyiaćiołóm z winámi przerzeczonými. *SarnStat* 679, 252, 500, 615, 618, 622 [2 r.] (14).

Wyrażenia: »rana ciężka« (1): Gdy téż ráni proftého ftanu człowiek Szláhcíca [...]: tymże obyczáiem ná gárdle niech będzie karan. A wżákże to ma bydź rozumiano o ranie ciężkiéy [*de vulnere gravi JanStat* 603]/ z którój pochodzi ochromienié/ álbo niewładza *SarnStat* 618.

»rana krwawa, [czym] rozkrwawiona« = *cruentatum vulnus JanStat* [szyk 3:1] (3:1): zá rány krwáwe kmiećiowi grzywne/ á pánu drugą *UstPraw* D3v, D4; *SarnStat* 618, 622.

»rana mieczowa, od miecza« = *gladiale vulnus JanStat* [szyk 1:1] (1:1): *UstPraw* D4; A iefli będzie kiiem rozkrwáwiona ráná/ iáko zá mieczową ránę ma bydź dofyć vczyniono. *SarnStat* 618.

»rany (nie)szkodliwe« (3): Winá zá rány fzkodliwe y wargielt. *GroicPorz* k3 marg, k3, k3v marg. *praw.* »prosta rana« = *lżejsza rana niepociągająca za sobą trwałego uszkodzenia ciała* (1): iż gdy fzláchćic równého łobie fzláchćicá zábiie/ zá głowę fześcdzieśiat/ zá odcięćie członku którégokolwiek trzydzieści/ á zá prostą ránę [*pro simplici vulnere JanStat* 603] piętnaście grzywien będzie powinien zápłáćić. *SarnStat* 618.

»rana sina« = *vulnus lividum JanStat* [szyk 2:2] (4): Zá rozkrwáwienie iednego/ winá ieft Sędziemu/ dwádziefćia grofzy y pięć/ y fzeląg. Zá siną ránę/ pięć grofzy y fzeląg. *GroicPorz* c3v, k3v; Zá ránę siną [*pro plaga ... non sanguinolenta JanStat* 1118] zydownką winá ma bydź Woiewodzie dáná, á obrázonému ma bydź dofyć czyniono. *SarnStat* 253, 653.

»rana śmiertelna« (1): káždy táki żak/ láik [...] ábo ich fługá/ o mężoboyftwo/ požogę/ cudzołoztwo/ vćięćie członku/ álbo o ránę śmiertelną [*de ... lethali vulnere JanStat* 220]/ álbo dla iného łotroftwá wielkiého obwiniony/ [...] *SarnStat* 203.

Szeregi: »(albo) rany, (a(l)bo, (tak jako) i) głowa« = *vulnera (vulnus) aut (et, vel) caput Modrz, JanStat* [szyk 6:6] (12): abi vsthawa korunna [...] okolo dowodu o glowe i na rani prziiáli *ZapWar* 1545 nr 2646; *MetrKor* 40/822; *ModrzBaz* 71; *GórnRozm* C4v; iż pozwány o głowę álbo o rány/ chcąc vyśdź karánia fłufzného zá głowę ábo zá rány/ zálię powodowę ftronę wielą pozwów zwykli pozywáć. *SarnStat* 616; Dawność o rány ták iáko y o głowę trzy látá bydź ma. *SarnStat* 622, 679, 1162, 1168 [2 r.], 1169. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rany i mężoboyftwo« = *vulnera et homicidium JanStat* [szyk 4:2] (6): VStáwiamy/ iż miefczáníe miaft náfzych/ Szlácheckich y Duchownych/ o rány y mężoboyftwo právem Polfkim ludzióm ze wśi náfzych Duchownych y świetckich fprawiedliwość czynić będą powinni. *SarnStat* 617 [*idem* 654, 913]; O Sądzie mieyfkim/ o rány/ y mężoboyftwo. *SarnStat* 913 marg, 603 [2 r.], 654, 913. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rany i szkody« [szyk 2:1] (3): *MetrKor* 40/822; O tjm który dawa przyczynę ran y fzkód *SarnStat* 1174, 530.

»rana albo uderzenie« (1): iefli kmieć będzie z wylaniem krwi álbo bárzo ranión/ z wżyfťkich win zá ránę álbo vderzenié [*pro vulneribus aut percussionibus JanStat* 1091] fkazáné dwie częśći rannému/ á trzećia fądowi [...] / fkazuiemy áby byłá dáná. *SarnStat* 653.

»zabicie (a. ubicie) albo (i) rany(-a)« = *vulnus aut nex JanStat* [szyk 5:3] (8): O zábićiu y o Ránách. Kápitulum XVII. *UstPraw* D3v, D4, F3v; O zábićie álbo rány Szlácheckié y kmiećé w mieśćiech,

práwem Polfikim ma bydz łądzono. *SarnStat* 617, 617, 619, 622, 655. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

a. *Zapłata, kara pieniężna za zranienie, grzywna (5)* : A ieśliby fie z tego *scrutinium* nálezło/ iż on rány nie przy roboćie ránion iełt/ tedy oné rány tráćić ma. *SarnStat* 1171.

rany czyje (2): Rány Szláchecckie potym podwysłżono. *SarnStat* 622, 1162.

Zwrot: »rany zapłacić; płaca ran« (2;1): takowy pozwány y pokonány łowité rány ránionému záplácić [...] ma *SarnStat* 1174, 1162, 1174.

b. *Blizna, szrama, ślad po ranie (3)* :

rana na czym (1): TEn [*Koriolan*] kiedy mu precz z Rzymu pánowie kazáli/ [...] Vказаł im niemáło ran ná swoim ciele/ Ktorych był ná ich służbach dołtał bárzo wiele. *PaprPan* Gg2v.

rany czyje (2): Niech żaden załługami łye łwemi tobie krołu niebroni/ niech więźienia/ áni krwie roźłania łwego nikt przed tobą niewłpomina/ niech ran łwych potćiwych przed tobą nie vkázuie *OrzRozm* C4v, R4v.

W połączeniu szeregowym (1): Háńbá záprawdę wielka iełt wżego narodu Polfikiego/ gdy ludzie wżyłcy [...] włlyżą/ że Mikołay Sieniáwłki z bráćią y z fynmi łwemi/ rány/ vtráty/ nędze/ prace/ y gárdłowánia łwe przy łobie zádzierży/ [...] á datki ktore od nas zá to wżiął/ Státućilkiem iákimśi Alexándrowem vtráci. *OrzRozm* R4v.

2. *W tłumaczeniu łac. „plaga” ‘uderzenie, cios’ (też Przen w psalmach niebędcych dosłownym tłumaczeniem) (11)* : Nagotowano łzyderzom łady/ á rány ná grzbiet głupich. *BudBib Prov* 19/29, *Prov* 6/33.

rana czyja [= od kogo] (2): Ten ktory wzgorę rzuca kámień/ ná głowę iego pádnie: á **ráná** chytra chytre⁸⁰ człowieká rozetnie ránę. *Leop Eccli* 27/25; *BibRadz Prov* 27/6.

W przeciwstawieniu: »rany ... pocałowanie« (1): Wdźięcznieyfze łą rány miłuiącego/ á niźeli łagodne pocałowanie człowieká nienawidzącego. *BibRadz Prov* 27/6.

Przen (7) :

rany czyje (2): [*ksiądz kanonik*] Názywa y wyznawa nas być *paruulos, et plagas nostras paruulorum*, f. ij. to iełt/ maluczćkimi dźiatćkami/ y rány náłze być ránami dziećinnymi/ [...] ktorych [*dzieci*] vderzenia łzkodźić nie mogą *CzechEp* 92.

a) *To, czym Bóg boleśnie doświadcza; dopust, plaga (5)* : Też moc máią [*apostolowie Chrystusa*] nád wodami obroćić (ie) wkrew/ y vbić ziemię włzelką ráną/ ilebykolwiek kroć chćieli *BudNT Apoc* 11/6.

rana czyja [= od kogo] (1): Niechćą rozumieć páńłkiéy rády twoiéy/ Ze mię podwyzłżalż [...] Przeto ie zniłzczyłż: á zá twoią ráną łuz niepowłtáną. *KochPs* 39.

Wyrażenie: »srogie rany« (2): *LubPs* T5v; widzím ná łię gotowe/ łrogie rány morowe/ á przedłiełmy nie gotowi/ z śmierćią k temu boiowi *ArtKanc* R18v.

Szereg: »rany lub kaźni« (1): Widziałem [...] ániółow łiedm máiąćych łiedm rázow ołtátecźnych/ iż wnicł wykonan gniew Boży. (*marg*) Al: ran/ lub kaźni/ iáko niźey. (–) *BudNT Apoc* 15/1.

3. *Wżery w murze spowodowane pleśnią, zagrzybieniem (5)* : Potym [*kapłan*] wnidzye á opátrzy iełli iełt zarázá trądzowa ná domu/ á vyrzyli ná ściánach iáko dołki bláde álbo żółte łzkáráde á głęłbźe niź

ine mieyscá ná ścienie/ wynidzyc z domu á závwrze gi zá fiedm dni/ fiódmego dnia záfię przydzye ogláda iefli fie fzerzy álbo vmnieyfa ráná. *BielKron* 37, 37.

Wyrażenie: »rana trądowa« (2): [*Bóg rozkazuje:*] Gdy [...] przepuźczę ná dom ktorego ránę trądową [*si fuerit plaga leprae Vulg Lev 14/34*]/ idź do kápłaná á rzecz mu thak: Zda mi fie iż mam ránę w domu śwym. *BielKron* 37, 37.

Szereg: »plaga albo rana« (1): Po tym odnowieniu [*domu kamiennego z zagrzybieniem*] kfiádz ogláda iefli fie záfię plagá táka álbo ráná vkazála *BielKron* 37.

ZCh